

ประวัติการจัดตั้งมหาวิทยาลัย

การถือกำเนิดของสถาบันอุดมศึกษา ซึ่งในปัจจุบันจัดตั้งขึ้นได้หลายรูปแบบ เช่น อาจจัดตั้งเป็นมหาวิทยาลัย วิทยาลัย สถาบัน หรืออาจเป็นเพียงโรงเรียน (School) แต่เราอาจเรียกรวมกันในปัจจุบันในชื่อ "มหาวิทยาลัย (University)" นั้น ก่อกำเนิดขึ้นและมีความแตกต่างกันในด้านวัตถุประสงค์ วิธีการจัดการในแต่ละยุคแต่ละสมัย และบรรยากาศหรือความต้องการของสังคม มหาวิทยาลัยในระยะแรกได้รับอิทธิพลจากศาสนา โดยเฉพาะในยุโรป ระหว่างประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 12-16 ศาสนาเข้าครอบงำความคิดและวิถีชีวิตของประชาชนในยุโรป สถาบันการศึกษาต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้นจะต้องมีลักษณะสนับสนุนส่งเสริมศาสนาโดยเฉพาะศาสนาคริสต์ ที่มีพระสันตปาปา เป็นประมุข

จุดเริ่มต้นของมหาวิทยาลัยแห่งแรกในโลกตามแนวความคิดปัจจุบัน เริ่มที่มหาวิทยาลัยซาเลอโน (Salerno) ในอิตาลี โดยจัดตั้งเป็นโรงเรียนการแพทย์ ต่อมาก็ได้เริ่มโรงเรียนกฎหมายที่โบโลญญา (Bologna) และมีการจัดตั้งโรงเรียนเทววิทยาเพิ่มขึ้นที่โบโลญญาอีกแห่งหนึ่ง วิชาแพทย์ กฎหมาย และเทววิทยา เป็นแกนกลางแห่งความรู้อันสำคัญของมนุษยชาติในสมัยนั้นและถือว่าเป็นความรู้สากล เรียกกันว่า สเตอเดียม เยนเนอราล (Studium Generale) ดังที่มีผู้อธิบายว่า

"ที่น่าสนใจก็คือตรงที่ว่า มหาวิทยาลัยแห่งแรกในโลกเกิดขึ้นได้อย่างไรและทำไมถึงเกิดขึ้น มหาวิทยาลัยแตกต่างจากโรงเรียนอย่างไร นี่สำคัญมากนะ มันเป็นการเรียนชั้นอุดมศึกษา ซึ่งในทางโลกตะวันตกถือว่า สถาบันจะเป็นมหาวิทยาลัยได้จะต้องสอนหนึ่งในสามวิชาซึ่งเรียกเป็นภาษาลาตินว่า Studium Generale (สเตอเดียม เยนเนอราล) เป็นพื้นฐานของมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยซาเลอโนนี้สอนวิชาหลัก คือ วิชาแพทยศาสตร์ ทำไม เพราะแพทยศาสตร์เป็นวิชารักษาร่างกาย สิ่งที่มนุษย์ต้องการคืออาหารร่างกายดำรงคงอยู่ นั่นที่หนึ่ง สอง สิ่งซึ่งมนุษย์ต้องการคือวิชาที่จะรักษาโรคในสังคม อยู่ในสังคมให้ได้ .และในสมัยโบราณการจะรักษาโรคในสังคมคือจะต้องเรียนวิชากฎหมาย ซึ่งสำคัญมาก คุณรักษาร่างกายให้อยู่ได้ รักษาโรคในสังคมให้อยู่ได้ เรียนกฎหมาย นิติศาสตร์ สาม คุณต้องเรียนวิชาเทววิทยา คือ วิชาที่รักษาตัวคุณให้ขึ้นไปอยู่บนสวรรค์ได้ เตรียมจากโลกนี้ไปอยู่โลกหน้า วิชานี้เป็นวิชาพื้นฐาน 3 วิชา เรียกว่า สเตอเดียม เยนเนอราล มหาวิทยาลัยจะต้องสอน

1 ใน 3 วิชานี้ ถึงจะเป็นมหาวิทยาลัย ซาเลอนเริ่มจากวิชาแพทยศาสตร์ มีชื่อเสียงในอิตาลี เพราะเหตุว่าพระเจ้าแผ่นดินกรุงเนเปิลสนับสนุน"¹

ในปี ค.ศ. 1158 โบโลญญา (Bologna) ก็ได้กลายเป็นมหาวิทยาลัยที่สมบูรณ์ มีการเปิดสอนวิชาการสำคัญทั้งสามสาขาได้สำเร็จ โดยพระเจ้าเฟรเดอริกที่ 1 บาร์บารอสซา (Frederick I, Barbarossa) แห่งอิตาลีได้เป็นผู้อุปการะและเริ่มใช้คำว่า university เรื่อยมาในความหมายว่าเป็นสถานที่ศึกษารวมความรู้เป็นสากลเกี่ยวกับตัวมนุษย์ โลกนี้ และโลกหน้า ต่อมาจึงมีการพัฒนาเป็นระบบ และมีการจัดการศึกษาอย่างมีกฎเกณฑ์ยิ่งขึ้น

ในศตวรรษที่ 13 และ 14 มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเลียนแบบอย่างโบโลญญามากขึ้นในอิตาลี ทั้งนี้ก็เพื่อสนองความต้องการของผู้ที่ไม่อาจเข้าศึกษาในโบโลญญาได้นั้นเอง เช่น มหาวิทยาลัยวิเซนซา (Vicenza) เมื่อ ค.ศ. 1204 ปาดัว (Padua) เมื่อ ค.ศ. 1222 เนเปิลส์ (Naples) เมื่อ ค.ศ. 1225 เปียเซนซา (Piacenza) เมื่อ ค.ศ. 1248 เปรูเจีย (Perugia) เมื่อ ค.ศ. 1308 ฟลอเรนซ์ (Florence) เมื่อ ค.ศ. 1349 เป็นต้น ในประเทศอื่น เช่นฝรั่งเศสก็เริ่มตั้งมหาวิทยาลัยปารีสในเวลาไล่เลี่ยกับโบโลญญา ในอังกฤษ มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดก็เริ่มตั้งขึ้นโดยบังเอิญจากมหาวิทยาลัยปารีสที่นำเอาความรู้และหลักการจัดการศึกษาแบบสากลในภาคพื้นทวีปยุโรปไปเผยแพร่ ออกซฟอร์ดเน้นหนักไปทางความรู้เกี่ยวกับอดีต เช่น ประวัติศาสตร์ ภาษาและวรรณคดีโดยเฉพาะเรื่องราวสมัยกรีก ต่อมาก็เริ่มมีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ขึ้น และเริ่มเน้นทางวิทยาศาสตร์เพิ่มขึ้นอีกสาขาหนึ่ง อันเป็นการขยายแกนกลางแห่งความรู้หรือสแตเดียม เยนเนอราล ให้งกว้างออกไปกว่าแนวความคิดเดิมที่จำกัดอยู่เพียง 3 สาขาวิชา

มหาวิทยาลัยฮาร์เวิร์ด (Harvard University) ในสหรัฐอเมริกา นายจอห์น ฮาร์เวิร์ด (John Harvard) บัณฑิตแห่งมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ในอังกฤษ เป็นผู้ก่อตั้งเมื่อ ค.ศ. 1636 (พ.ศ. 2179) ก็มีลักษณะคล้ายคลึงกับมหาวิทยาลัยในยุโรป กล่าวคือ ต้องอาศัยคณะนักบวชที่มีความรู้ความสามารถทางวิชาการเป็นผู้รับผิดชอบ แต่ส่งเสริมสนับสนุนศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์

เป็นที่น่าสังเกตว่าวิธีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยในยุโรปในระยะแรก ๆ นั้น ได้รับพระบรมราชูปถัมภ์จากกษัตริย์หรือเจ้าผู้ครองนครเป็นสำคัญ โดยถือว่าเป็นทั้งการทะนุบำรุง ส่งเสริมการ

¹ ส. ศิวรักษ์, ทิศทางการใหม่สำหรับมหาวิทยาลัยเพื่อปวงชน (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศึกษิตสยาม, 2531), หน้า 17.

ศึกษาและศาสนาไปพร้อม ๆ กัน วิธีการจัดตั้งจึงอาจออกเป็นพระราชโองการ หรือกฎหมายในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งนอกจากจะทำให้ลักษณะวิธีการจัดองค์กรของมหาวิทยาลัยแตกต่างไปจากองค์กรอื่น ๆ รวมทั้งองค์กรฝ่ายปกครองของรัฐ เช่น กระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ แล้ว ในหลายกรณียังมี "ความพิเศษอื่น ๆ" อีกด้วย เช่น การอนุญาตให้นักศึกษาผ่านเข้าออกเมืองได้โดยอิสระต่างจากกรณีคนเข้าเมืองรายอื่น ๆ การคุ้มครองกิจกรรมของนักศึกษาและครูบาอาจารย์ ในกรณีของมหาวิทยาลัยโบโลญญานั้น พระเจ้าเฟรเดอริกที่ 1 บาร์บารอสซา ถึงกับออกพระราชโองการให้นักศึกษามีเอกสิทธิ์ และความคุ้มกันเป็นพิเศษแตกต่างจากเมืองอื่น ๆ โดยเฉพาะความคุ้มกันจากการปฏิบัติของเจ้าครองที่ดินที่เคยปฏิบัติต่อผู้อยู่อาศัยในที่ดินในระบบฟิวคัล ซึ่งต่อมาเอกสิทธิ์และความคุ้มกันนี้ก็บัญญัติไว้ในกฎหมายชื่อ Authentica, Habita อันอยู่ในบรรพ 4 หมวด 13 ของประมวลบทบัญญัติทางกฎหมายอันใช้บังคับที่ราชอาณาจักร ในส่วนของการจัดระเบียบการปกครองมหาวิทยาลัย แม้จะมีผู้บังคับบัญชาที่เรียกว่า อธิการบดี หรือ Rector Scholarium อันเทียบเคียงมาจากตำแหน่งผู้บังคับการโรงฝึกงาน หรือ Rector Societatum สมัยที่ยังไม่พัฒนาขึ้นเป็นสำนักศึกษา แต่ก็มีคณะกรรมการบริหารคอยควบคุมดูแลอธิการบดีต่างพระเนตรพระกรรณอีกจำนวนหนึ่ง โดยอาศัยหลักที่ว่านักศึกษาส่วนใหญ่เป็นนักบวชหรือข้าราชการ ซึ่งล้วนแต่มีเจ้าสังกัด และแม้ไม่มี เจ้าสังกัดแต่ต่อไปก็ต้อง เป็นนักบวชหรือ เข้ารับราชการมีเจ้าสังกัด จึงควรมีตัวแทนจากเจ้าสังกัดดังกล่าวมาควบคุมกิจกรรม และให้ความเห็นในการจัดการศึกษาแก่อธิการบดีลักษณะ เช่นนี้ย่อมแตกต่างจากการปกครองบังคับบัญชาหน่วยราชการทั่วไปหรือแม้แต่องค์กรธุรกิจเอกชน ซึ่งจะจัดองค์ประกอบการปกครองดูแลมหาวิทยาลัยได้ก็ด้วยคำสั่งที่เป็น เอกภาพของผู้ปกครองรัฐเท่านั้น ความจำเป็นที่จะตรากฎหมายจัดตั้งและจัดระเบียบวิธีการปกครองมหาวิทยาลัยอย่างกว้าง ๆ ก็เกิดขึ้นนับแต่นั้นมา² และกลายเป็นแบบอย่างให้การจัดตั้งมหาวิทยาลัยในระยะหลัง แม้ว่าวัตถุประสงค์จะเปลี่ยนไป เป็นอันมากก็ตาม

การจัดตั้งมหาวิทยาลัยในประเทศไทยแบ่งออกเป็น 2 สมัย คือ

1. สมัยสมบูรณาญาสิทธิราช

การก่อกำเนิดอุดมศึกษาหรือระดับมหาวิทยาลัยในประเทศไทยนั้น ว่ากันอันที่จริงแล้ว ก็มีประวัติความเป็นมาที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอยู่บ้าง เช่นเดียวกับความเป็นมาของมหาวิทยาลัย

²James Bass Mullinger, Cladesley Brerton, Harold Collett Dent, "Universities" Encyclopaedia Britannica 22 (1963) : 863.

ในยุโรป แต่ความเกี่ยวเนื่องนี้มีลักษณะเป็น "นามธรรม" หรือความคำรามากกว่าจะมีวิวัฒนาการที่เกี่ยวเนื่องกับศาสนาชั้นจริง ๆ นอกจากนี้ที่อาจแปลกไปจากในยุโรปก็คือ มีประวัติความเป็นมาที่เกี่ยวกับความต้องการคนเข้าช่วยราชการ และบรรจลงในอัตราตำแหน่งต่าง ๆ ที่เปิดหรือจัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยราชการด้านต่าง ๆ อย่างรวดเร็วด้วย ประวัติในส่วนนี้เห็นได้จากการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้เสด็จพระราชดำเนินประพาสทวีปยุโรปครั้งแรกใน พ.ศ. 2440 ได้ทอดพระเนตรเห็นนักเรียนซึ่งได้มาเล่าเรียนอยู่ในยุโรปช้านาน แต่ยังไม่สำเร็จการศึกษาได้รับปริญญากลับไปเป็นกำลังในทางราชการ เป็นเหตุให้ไม่พึงพอใจพระราชหฤทัย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ครั้งยังเป็นพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ (ม.ร.ว. เปีย มาลากุล) จัดทำแผนการศึกษาขึ้น ซึ่งได้ทำเสร็จและถวายได้ใน พ.ศ. 2441 เรียกกันว่า เป็นแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับแรก

ตามโครงการหรือแผนการศึกษา พ.ศ. 2441 นี้ ได้แบ่งลำดับชั้นการเล่าเรียนของบุตรกุลธิดาในประเทศออกเป็น 4 ชั้น อย่างนานาประเทศคือ

1. การเล่าเรียนเบื้องต้นแรก (มูลศึกษา)
2. การเล่าเรียนเบื้องต้น (ประถมศึกษา)
3. การเล่าเรียนเบื้องต้นกลาง (มัธยมศึกษา)
4. การเล่าเรียนเบื้องต้นสูงสุด (อุดมศึกษา)

สำหรับการศึกษาระดับอุดมศึกษาหรือมหาวิทยาลัยนั้น เรียกกันในเวลานั้นว่า "สาภลวิทยาลัย" ซึ่งก็แปลตรงตัวมาจากคำว่า university นั้นเอง เพราะยังไม่ได้บัญญัติคำว่ามหาวิทยาลัยขึ้น ตามความคำริเดิมนั้นกำหนดว่า "เมื่อโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาได้จัดตั้งขึ้นเป็นแบบแผนสำเร็จดีแล้ว ก็เป็นทางที่จะเป็นได้ในการตั้งสาภลวิทยาลัยขึ้นในกรุงเทพฯ เพื่อการอุดหนุนการศึกษาอย่างสูงสุด และสำหรับให้มีศิกริในอธิการต่าง ๆ แห่งศิลปวิทยาศาสตร์ แพทย์ ฯลฯ แต่สาภลวิทยาลัยนั้นจะจัดยังไม่ได้จนกว่าจะจัดตั้งโรงเรียนฝึกสอนความรู้วิชาชั้นต่ำและชั้นกลางมั่นคงแล้ว จึงจะตั้งได้"^๑

^๑ กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานฉลองวันครบหกสิบปีของกระทรวง, วันที่ 1 เมษายน พุทธศักราช 2495, (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2495), หน้า 35.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จขึ้นครองราชสมบัติเมื่อ พ.ศ. 2411 และจะบรรจบสุวรรณาภิเษก คือครองราชสมบัติได้ 50 ปี ใน พ.ศ. 2461 ในเวลา ก่อนหน้านั้นคือประมาณ พ.ศ. 2439 อันเป็นเวลาก่อนการใช้แผนการศึกษาดังกล่าวข้างต้น ได้มีการจัดตั้งสถาบันการศึกษาสำหรับพระภิกษุขึ้นแล้วสถาบันหนึ่งที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เรียกกันว่ามหาธาตุวิทยาลัย แต่ชื่อในทางราชการตามที่มีพระบรมราชโองการคือ "สังฆิกเสนาสภาราชวิทยาลัย" ซึ่งถึงกับเสด็จพระราชดำเนินไปทรงก่อศิลาพระฤกษ์ ณ บริเวณที่เป็นตึกแดงหน้าวัดมหาธาตุข้างมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ทุกวันนี้ สถาบันนี้เป็นที่ศึกษาของพระ เปรตทางฝ่ายมหานิกาย อีกสถาบันหนึ่งจัดตั้งขึ้น เป็นที่เล่าเรียนของพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย เรียกว่าหามกุฏราชวิทยาลัย ตั้งขึ้นที่วัดบวรนิเวศวิหาร

อันที่จริงการจัดตั้ง "ราชวิทยาลัย" ทั้งสองแห่ง เป็นเรื่องการจัดการศึกษาของพระองค์ไม่เกี่ยวกับประวัติของมหาวิทยาลัยในประเทศไทยโดยตรงนัก แต่ความสำคัญอันยิ่งยวดอยู่ที่ว่าในขณะที่การอุดมศึกษายังไม่ได้จัดกัน เป็นระเบียบแบบแผนในประเทศไทย แต่มีการจัดสถาบันการศึกษา โดยเฉพาะของพระและเพื่อพระขึ้นแล้วอย่างเป็นแบบแผนนั้น น่าจะเป็นพระราชประสงค์ให้สถาบันทั้งสองนี้เป็น "แบบอย่าง" หรือ ต้นแบบ สำหรับการจัดรูปแบบมหาวิทยาลัยขึ้นในประเทศไทยในเวลาต่อไป ทั้งนี้เพราะน่าจะทรงเข้าพระราชหฤทัยรูปแบบและวิธีจัดการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยในยุโรป เป็นอย่างดีว่าเกิดจากการจัดการศึกษาของพระในคริสต์ศาสนาก่อนนั่นเอง จึงอาจจะทรงเลียนแบบบ้าง แต่ใช้พระในพุทธศาสนาเป็นแกนกลาง สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ผู้เป็นพระกำลังสำคัญในการจัดการศึกษาเวลานั้น ก็มีลายพระหัตถ์อธิบายว่า มหาวิทยาลัยทั้งสองนี้จะจัดอุดมศึกษาด้วย "การศึกษาชั้นสูงจะเรียกว่าอุดมศึกษา... ตั้งแต่ เล่าเรียนสอบไล่ได้ประกาศนียบัตรประโยค 2 แล้วขึ้นไป จนามีความรู้วิชาชั้นสูง"⁴ คำว่าความรู้วิชาชั้นสูงก็คือ higher education ตามที่เข้าใจในปัจจุบัน ซึ่งในเวลาอันอธิบายว่า "การเรียนส่วนวิชา กับ ส่วนศาสนา ก็จจะรวมลงเป็นคล่องเดียว ต่างจะพ่วงกันให้หันดำเนินสู่ความเจริญด้วยกันทั้งสองฝ่าย⁵ สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯถึงกับทรงมีคำริว่าในอนาคตเมื่อราชวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองจำเจริญขึ้น ก็จะได้รับพรवासเข้าเรียนด้วย " เมื่อผู้เรียนจะเป็นพระก็ดี เป็น "มาราวาสกัถิ ก็คงเป็นผู้มีความรู้ที่ใช้ได้" ข้อนี้แสดงว่า ถ้าทุกอย่างพัฒนาไปตามความดำรง

⁴ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ประมวลพระนิพนธ์เล่มลายพระหัตถ์เกี่ยวกับการศึกษา (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์หามกุฏราชวิทยาลัย, 2514), หน้า 47.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

ขณะนั้น "มหามกุฏราชวิทยาลัยและมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจะมีชื่อ เป็นเพียงสถานศึกษาที่ พระภิกษุสาม เณรจะได้ศึกษาทั้งพระปริยัติศาสนา และวิทยาการชั้นอุดมศึกษาอย่างสมัยใหม่ เท่านั้น แต่ยังคงอาจ เป็นที่ให้กุลบุตรชาวคฤหัสถ์ภายนอกได้ เข้ามาศึกษาเล่า เรียนศิลปวิทยาชั้นสูงอย่าง สมัยใหม่ภายในวัดวาอารามตามประเพณีไทยที่สืบมาแต่โบราณอีกด้วย"⁶

ได้กล่าวถึงงานสุวรรณภิกษุเขกอันจะมีขึ้นใน พ.ศ. 2461 ความสำคัญของงานนี้ อยู่ที่ว่าถ้าทุกอย่าง เป็นไปตามโครงการศึกษา พ.ศ. 2441 ก็จะมีสาภลวิทยาลัยตั้งขึ้นได้ดังนี้

"ได้หวังใจไว้ว่า ในปีสุวรรณภิกษุเขก ถ้าเป็นได้จะให้รวมมหามกุฏราชวิทยาลัยเป็นส่วน วิทยาลัยสำหรับวินัยและศาสตร์ มหาธาตุวิทยาลัยเป็นวิทยาลัยสำหรับกฎหมาย โรงเรียน แพทยาลัยเป็นวิทยาลัยสำหรับแพทย์และตั้งโรงเรียนเป็นวิทยาลัยสำหรับวิทยา และมีหอสาภล วิทยาลัยขึ้นแห่งหนึ่งรวมวิทยาลัยต่าง ๆ เหล่านี้เข้าเป็นรัตนโกสินทรสาภลวิทยาลัย"⁷

รัตนโกสินทรสาภลวิทยาลัยก็คือ มหาวิทยาลัยรัตนโกสินทร์ วิทยาลัยต่าง ๆ ก็คือ วิทยาลัย (college) หรือคณะ (faculty) แต่พระราชดำริข้อนี้ไม่อาจบรรลุได้ เพราะ พระองค์สวรรคตลงในวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2453 และพัฒนาการต่อมาก็ไม่ได้เป็นไปตามแนว พระราชดำริ คงมีแต่การจัดตั้งโรงเรียนต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะคล้ายสถาบันอุดมศึกษาเฉพาะด้าน เฉพาะสาขา เพื่อเหตุผลสำคัญอีกข้อหนึ่งที่เคยปรารภกันมาแล้วตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 แต่กลับมาให้ นำหนักโดดเด่นประการเดียวในสมัยรัชกาลที่ 6 ถึงการรับฝึกคนไว้ใช้ในราชการ ส่วนข้อที่ว่า จะให้พัฒนาไปจากการจัดการศึกษาของพระ ซึ่งเคยมีน้ำหนักควบคู่กันมากับการฝึกคนไว้ใช้ในราชการ เป็นอันว่ายกเลิกไป ข้อนี้เห็นได้ชัดในการจัดตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขึ้นใน พ.ศ. 2459 และให้ ขึ้นอยู่กับกระทรวงธรรมการ ซึ่งมีหน้าที่ดูแลการศึกษาทุกระดับด้วย แต่ในส่วนการศึกษาของพระ ให้อยู่ในกรมธรรมการ และแยกกรมธรรมการจากกระทรวงศึกษาธิการไปอยู่ในพระราชสำนักตาม ประเพณีเดิม⁸

⁶ พระราชวรมุนี, "มหาวิทยาลัยสงฆ์ แหล่งรวมคุณค่าแห่งการศึกษาของพระสงฆ์", ใน ศิษย์เก่า ม.จ.ร. คีนเหย้า (กรุงเทพฯ: สหประชาพาณิชย์, 2527), หน้า 52-53.

⁷ กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานฉลองวัน ครบหกสิบปีของกระทรวง, วันที่ 1 เมษายน พุทธศักราช 2495, (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2495), หน้า 35.

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 100-101.

ในสมัยรัชการที่ 5 ได้มีการจัดตั้ง "โรงเรียน" ขึ้นหลายโรงเรียน ซึ่งแม้จะไม่ใช่สถาบันอุดมศึกษาในตัวเองตามความหมายในปัจจุบัน แต่ก็เป็นที่จัดการศึกษาชั้นสูงสุด เฉพาะด้านเฉพาะสาขาในประเทศ เรียกว่าโรงเรียนหรือวิทยาลัยพิเศษ ซึ่งตามโครงการศึกษาแล้ว วันหนึ่งจะพัฒนาไปเป็นคณะวิชาใน "รัตนโกสินทรสาภวิทยาลัย" ที่จะตั้งใน พ.ศ. 2461 แต่เมื่อการไม่ได้เป็นไปตามโครงการ โรงเรียนเหล่านั้นก็พัฒนาไปเป็นคณะวิชาในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ กระจายกันไปในเวลาต่อมา โรงเรียนดังกล่าวควรนับว่าเป็นรากฐานพัฒนาการของมหาวิทยาลัยในเวลาต่อมาที่เป็นรูปธรรมได้อย่างหนึ่ง ได้แก่

1.1 โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ เป็นโรงเรียนที่พัฒนามาจากโรงเรียนหลวงซึ่งเป็นโรงเรียนแห่งแรกของประเทศไทย ได้รับการสถาปนาจัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2425 โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีความประสงค์ของการจัดตั้งโรงเรียนก็เพื่อการฝึกคนไว้ใช้ในราชการ โดยเฉพาะตั้งที่มีประกาศพระบรมราชโองการว่า "บุตรหลานของท่านทั้งปวงบรรดาที่เข้ารับราชการฉลองพระเดชพระคุณอยู่นั้น แต่ล้วนเป็นผู้มีชาติมีตระกูล ควรจะรับราชการในเบื้องหน้าต่อไป แต่ยังไม่รู้หนังสือไทยและขนบธรรมเนียมราชการอยู่โดยมาก... การรู้หนังสือก็เป็นคุณสำคัญข้อใหญ่... จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดโรงเรียนขึ้นไว้ที่ในพระบรมมหาราชวัง เพื่อที่จะได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณต่อไป"⁹

จะเห็นได้ว่า การที่ฝึกคนเพื่อ "จะได้เข้ารับราชการฉลองพระเดชพระคุณ" คือความมุ่งหมายสำคัญของการจัดการศึกษาในเวลานั้น

1.2 โรงเรียนราชแพทยาลัย เป็นโรงเรียนแพทย์ที่มีวิวัฒนาการมาจากโรงเรียนแพทย์ โรงเรียนแพทยากร จนเป็นโรงเรียนแพทยาลัย ตามลำดับดังนี้

เมื่อปี พ.ศ. 2424 ในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เกิดอหิวาตกโรคระบาดขึ้นในพระนคร จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมขอแรงพระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์ และข้าราชการหลายนายจัดตั้งโรงพยาบาลย่อย ๆ ขึ้นชั่วคราวในที่ต่าง ๆ รวม 48 ตำบล เพื่อบำบัดโรคร้าย ภายหลังอหิวาตกโรคสงบลงโรงพยาบาลก็เลิกกิจการไป

ต่อมาในปี พ.ศ. 2430 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าชายศิริราชกกุธภัณฑ์ ที่ทรงพระประชวรจนสิ้นพระชนม์ ทำให้พระองค์ทรงโทมนัสเป็นอันมาก จึงโปรดเกล้าฯ ให้ทำศาลาอาคารทั้งหลาย

⁹ รอง ศยามานนท์, ผู้รวบรวม (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2495), หน้า 13-14.

อันเป็นบริวารของพระเมรุนั้นด้วยเครื่องไม้จริง ที่ทุ่งพระเมรุ (สนามหลวงปัจจุบัน) ภายหลังเสร็จพิธีการพระเมรุแล้ว จึงพระราชทานให้รื้อไปตั้งเป็นโรงพยาบาลที่วังหลังบริเวณบ้านพรานนก แล้วพระราชทานนามว่า "โรงศิริราชพยาบาล" โปรดเกล้าฯ ให้เปิดสถานะนั้นตั้งแต่วันพฤหัสบดี เดือน 6 แรม 1 ค่ำ ปีชวด สัมฤทธิศก 1250 ตรงกับวันที่ 26 เมษายน 2431 และโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าศรีเสาวภาคย์ เป็นอธิบดีกรมพยาบาล บังคับการโรงศิริราชพยาบาล เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2431 และดำรงตำแหน่งนี้มาจนสิ้นพระชนม์ เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2432 จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้การพยาบาลมาสมทบในกรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการ ซึ่งขณะนั้นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ สมเด็จพระยาตรางราชานุภาพเป็นอธิบดี เมื่อวันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2432

การเปิดโรงศิริราชพยาบาล ประสพการขาดแคลนแพทย์ คณะกรรมการโรงศิริราชพยาบาล จึงได้ตั้งโรงเรียนแพทย์ขึ้นที่ศิริราช เพื่อสอนวิชาชีพแพทย์ โดยสอนทั้งวิชาแพทย์ที่ชำรุดและศัลยกรรม เปิดรับนักเรียนแพทย์รุ่นแรกเมื่อเดือนพฤษภาคม 2432¹⁰ และมีแพทย์ฝรั่งมาสอนทำการผ่าตัด และวิชาแพทย์แผนปัจจุบันเป็นหลักสูตร 3 ปี จนถึง พ.ศ. 2435 มีผู้สอบไล่ได้ครั้งแรกรวม 9 คน¹¹

¹⁰ ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435-2507 พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของกระทรวง วันที่ 1 เมษายน พุทธศักราช 2507 โรงพิมพ์คุรุสภา พระนคร 2507, หน้า 71.

- ¹¹ 1. นายอัถย์ หคิตเวช (วิมเนศประสิทธิ์รักษ์)
2. หลวงอาจารย์ดาศม (ชุ่ม)
3. ร.อ.ท. ขุนธนาการบริรักษ์ (เข้ม)
4. อ.ต. พระอุดมวิทยาคุณ (อาบ จักขุรักษ์)
5. ร.ต. ผัน
6. ร.ต. ขาว
7. ร.อ. ขุนพลาพาธิพิบัติ (ม.ล. โส๊ะ ปาลวงศ์)
8. นายเกิด
9. หลวงอนมานแพทยากร (กลั่น)

คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, เวชชนิสสิด 2473 มป.ท., ม.ป.ป.

ต่อมา กระทรวงพระธรรมการได้เปิดโรงเรียนแพทยากร¹² ขึ้นเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2436) โดยรัชสิริราชพยาบาลเป็นที่ฝึกสอนอบรม โรงเรียนแพทยากรเป็นโรงเรียนสอนวิชาแพทย์ที่พัฒนามาจากโรงเรียนแพทย์เดิม

โรงเรียนราชแพทยาลัย ถือกำเนิดมาจากการพัฒนาโรงเรียนแพทยากร ด้วยพระราชดำริของสมเด็จพระบรมราชินีนาถในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในขณะเสด็จประพาส ณ ศิริราชพยาบาล เมื่อ ร.ศ. 116 และได้มีรับสั่งให้กระทรวงธรรมการเป็นผู้ดำเนินการจนแล้วเสร็จ ได้เสด็จพระราชดำเนินเปิดโรงเรียนราชแพทยาลัย เมื่อวันที่ 3 มกราคม ร.ศ. 119¹³ ซึ่งตรงกับวันเฉลิมพระชนมพรรษาของสมเด็จพระบรมราชินีนาถ

โรงเรียนราชแพทยาลัยได้ดำเนินสอนวิชาแพทย์มาจนถึง พ.ศ. 2459 จึงได้โอนมาเป็นแผนกหนึ่งของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในขณะที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการสถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทั้งนี้ตั้งแต่วันที่ 6 เมษายน 2460¹⁴ และได้โอนย้ายกันไปเป็นคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2486¹⁵

1.3 โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม พระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯให้ดำรงพระยศเป็นกรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน ร.ศ. 118¹⁶

¹²"แจ้งความกระทรวงพระธรรมการ พแนกกรมพยาบาล เปิดโรงเรียนแพทยากร", ราชกิจจานุเบกษา 10 (14 พฤษภาคม ร.ศ. 112) : 91-92.

¹³"การเสด็จพระราชดำเนิน เปิดโรงเรียนราชแพทยาลัย", ราชกิจจานุเบกษา 17 (20 มกราคม ร.ศ. 119) : 614-615.

¹⁴"ประกาศกระทรวงธรรมการรวมโรงเรียนราชแพทยาลัย เข้ากับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย", ราชกิจจานุเบกษา 34 (เมษายน 2460) : 21-22.

¹⁵"พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ พุทธศักราช 2486", ราชกิจจานุเบกษา 60 (2 กุมภาพันธ์ 2486) : 212, และหนังสือกระทรวงสาธารณสุข ที่ น. 1340/2445 ลงวันที่ 22 กรกฎาคม 2485 จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขถึงเลขาธิการคณะสภารัฐมนตรี

¹⁶"พระราชทานพระสุพรรณบัตร", ราชกิจจานุเบกษา 16 (19 พฤศจิกายน ร.ศ. 118) : 477.

(พ.ศ. 2442) ได้ทรงดำริให้จัดตั้งขึ้นเป็นการภายใน เมื่อ ร.ศ. 116 (พ.ศ. 2440) ภายหลังจากที่พระองค์ได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ เป็น เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม เพื่อ เป็นพื้นฐาน ในการยกเลิกศาลกงสุล

ในสมัยนี้ประเทศไทยไม่มีเอกราชทางศาล เพราะมีศาลกงสุล คนในบังคับ ต่างประเทศไม่อยู่ในอำนาจศาลไทย จึงทำให้การดำเนินงานกิจการทางศาลขาดความเป็นเอกภาพ เจ้าพระยาอภัยราชา (โอรสแห่ง ยศมินทร์) ที่ปรึกษาราชการทั่วไปของรัฐบาลได้ถวายความเห็นต่อ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้จัดตั้งโรงเรียนสอนกฎหมาย เพื่อทำกฎหมายและจัดการศาลยุติธรรมให้ดีขึ้น เพราะผู้มีความรู้ทางกฎหมายมีน้อย¹⁷

โรงเรียนกฎหมายในขณะนั้นจัดขึ้น เป็นกึ่งราชการคล้ายหอพระสมุดสำหรับ พระนครชั้นแรก เปิดสอนที่ห้องเสวยซึ่งอยู่ติดห้อง เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม เมื่อมีจำนวนนักเรียน มากขึ้น เพื่อความสะดวกจึงได้ย้ายไปยังตึกสี่สตีห้องกลาง (ตึกเก่าได้ถูกรื้อทิ้ง ปัจจุบันสร้างเป็น สำนักงานเนติบัณฑิตยสภา) กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ทรงสอนด้วยพระองค์เองทุกวันภายหลังที่ เสวยเวลากลางวันแล้ว¹⁸

ภายหลังที่ได้มีการสอนกฎหมายในโรงเรียนกฎหมายในระยะหนึ่งได้มีประกาศ แจ้งความแก่นักเรียนกฎหมาย กำหนดการสอบไล่ความรู้ที่นักเรียนที่จะเป็น เนติบัณฑิต ณ ที่ประชุม ข้างหลวงใหญ่ ในวันที่ 2-3-4-5-6 และ 7 ธันวาคม¹⁹ กฎหมายที่จะไล่ นั้นคือ 1 อาญา 2 สัญญา 3 มรดก กับประทุษร้ายส่วนแบ่ง 4 ผังเมือง ทาษและประกาศอื่น 5 วิธีพิจารณา 6 กฎหมายระหว่างประเทศ นักเรียนที่ประสงค์จะสอบไล่ต้องรีบไปลงชื่อที่โรงเรียนกฎหมาย ข้อมสอบไล่ในคราวแรกนั้นมีวันละ 10 ข้อ วันละ 4 ชั่วโมง ตั้งแต่เวลา 09.00 น. ถึง 13.00 น. อาศัยศาลา

¹⁷ พัฒนศักดิ์. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ พระบิดาแห่งกฎหมาย ไทย, บทบัญญัติ เล่มที่ 25: สิงหาคม 2510. ตอน 3 หน้า 491.

¹⁸ หลวงสารนิยประศาสน์. (ธัญญา ๗ สงขลา), พัฒนาการการศึกษากฎหมาย ในประเทศไทย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พิมพ์เป็นที่ระลึก งานพระราชทานเพลิงศพเจ้าพระยา มหิธร (ลออ โกรฤกษ์) ณ วัดเทพศิรินทราวาส 15 พ.ย. 2495. มปป.

¹⁹ "ประกาศสอบไล่โรงเรียนกฎหมาย., ราชกิจจานุเบกษา 14(22 พ.ย. ร.ศ. 116): 530.

การเปรียบเทียบของวัดมหาธาตุ²⁰

การวัดผลการศึกษา การให้คะแนนในการสอบ กรรมการตรวจกระดาษคำตอบสามารถเลือกได้ 3 วิธี สุดแต่ความถนัดของผู้ใด แต่ผลก็คล้าย ๆ กัน คือเป็นตัวอักษรเป็นคะแนนเต็ม 10 หรือจะให้เต็ม 100 ก็ได้ การให้คะแนนเป็นตัวอักษร²¹ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์นำมาจากวิธีการวัดผลของมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด และพระองค์ได้ใช้วิธีการนี้ให้คะแนน

²⁰ กรรมการผู้สอบไล่มีทั้งฝ่ายไทยและชาวต่างประเทศ ระยะแรกกรรมการได้แก่

1. พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าระพีพัฒนศักดิ์
2. พระยาประชาภิจักรจักร์
3. ขุนหลวงพระไกรสีห์

กรรมการฝ่ายฝรั่ง เป็นหมอกฎหมายชาวเบลเยียม 2 คน คือ

1. เจ้าพระยาอภัยราชสยามมานุกุลกิจ
2. มองสิเออร์ อาร์. เย. เกกปาดรัก

²¹ SS	ดีที่สุด	10	หรือ	100
S+	ดีมาก	9	หรือ	90
S	ดี	8	หรือ	80
S-	ดีแต่มีอ่อนบ้าง	7	หรือ	70
VS+	พอใช้ค่อนข้างดี	6	หรือ	60
VS	พอใช้	5	หรือ	50
VS-	พอใช้ค่อนข้างเลว	4	หรือ	40
VVS+	ยังอ่อนค่อนข้างดี	3	หรือ	30
VVS	ยังอ่อน	2	หรือ	20
VVS-	ยังอ่อนค่อนข้างเลว	1	หรือ	10
NS	เหลว	0	หรือ	0

ตัวอักษรโรมัน เป็นคำย่อมาจากภาษาลาติน คือ

- S ย่อมาจากคำว่า Satis แปลว่า พอใจ
 VS ย่อมาจากคำว่า Vix Satis แปลว่า ยังไม่พอใจ
 NS ย่อมาจากคำว่า Non Satis แปลว่า ไม่เป็นที่พอใจ

ผลการสอบปรากฏว่ารุ่นแรกมีผู้สอบได้ 9 คน ล้วนเคยทำงานมาแล้ว
คะแนนแบ่งออกเป็น 2 ชั้น ๗ ที่หนึ่งมี 4 คน ชั้นที่ 2 มี 5 คน ดังมีรายนามเนติบัณฑิตที่สอบได้
ในปีแรก (ร.ศ. 116) ดังนี้²²

เจ้าพระยามหิธรสอบไล่กฎหมายได้ชั้นปีที่ 1 คะแนนสูงเป็นที่ 1 ในปี 1
ของการสอบ เป็นเนติบัณฑิต ท่านจึงได้รับการยกย่องให้เป็นเนติบัณฑิตหมายเลข 1 แห่งประเทศไทย
ตั้งแต่นั้นมา และได้รับพระราชทานเหรียญคุณวุฒิมา เข็มศิลปวิทยา เมื่อวันที่ 26 มกราคม ร.ศ.
116²³ ส่วนประกาศนียบัตรประทับตราจันทรมณฑล ได้รับเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม ร.ศ. 117

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล ได้มีพระบรมราชโองการ
ให้ยกโรงเรียนกฎหมายเป็นโรงเรียนหลวงขึ้นกระทรวงยุติธรรม เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน
รัตนโกสินทรศก 130 ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้²⁴

22 ชั้นปีที่ 1

1. นายลออ ไกรฤกษ์ ภายหลังเป็นเจ้าพระยามหิธร
2. นายไชยขรรค์ หุ้มแพร (เทียม บุนนาค) ภายหลังเป็นขุนหลวงพระยาไกรสี
แล้วถูกถอด
3. นายบุ สุวรรณศรี ภายหลังเป็นหลวงอรรถสารสิทธิกรรม
4. นายถึก ภายหลังเป็นหลวงนิเทศยุติญา

ชั้นปีที่ 2

5. นายทองดี ธรรมศักดิ์ ภายหลังเป็นพระยาธรรมสารเวชย์วิเชตภักดี
6. นายจ่านงค์ อมาตยกุล ภายหลังเป็นพระยาเจริญราชไมตรี
7. นายเสนองานประภาษ (สุร่าย วัชรภักย์) ภายหลังเป็นพระยาพิจารณา
ปฤชามาตย์
8. นายโปี คอมันตร์ ภายหลังเป็นพระยาพิทากษาสัตยาธิปัตย์
9. ขุนสุภาเทพ (เกา ภามย์) ภายหลังเป็นพระยามหาวิจิตรมนตรี

²³ เรื่องของเจ้าพระยามหิธร. ในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าพระยามหิธร (ลออ
ไกรฤกษ์) ณ วัดเทพศิรินทร์) ท.ส. วันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2499. ม.ป.ท., ม.ป.ป.

²⁴ "ประกาศให้โรงเรียนกฎหมายเป็นโรงเรียนหลวงขึ้นกระทรวงยุติธรรม",
ราชกิจจานุเบกษา 28 (11 มิถุนายน ร.ศ. 130) :102-103.

ประกาศให้ โรงเรียนกฎหมาย
เป็นโรงเรียนหลวงขึ้นกระทรวงยุติธรรม

มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ ให้ประกาศทราบทั่วกันว่า
โรงเรียนกฎหมายซึ่งสำหรับสอนวิชากฎหมายที่ตั้งอยู่ในสถานที่ของ
กระทรวงยุติธรรมนั้น ยังมีผู้จัดการทนายรับผิดชอบโดยตรง
ต่อโรงเรียนไม่ ทรงพระราชดำริเห็นว่าวิชากฎหมายนี้ พระเจ้าพี่ยาเธอ
กรมหมื่นราชบุรดี เรกฤทธิ์ เป็นผู้ที่ได้ตั้งการสอนแลสอบไล่ขึ้น เป็น
ครั้งแรก เฉพาะแต่ในโรงเรียนนี้ เพื่อที่จะให้โรงเรียนนี้ตั้งมั่นอยู่
ต่อไป ควรจะให้ผู้มีรับผิดชอบจัดการโรงเรียนให้เป็นหลักฐาน
เพาะฉนั้นตั้งแต่นี้ไปให้โรงเรียนกฎหมายที่ได้ตั้งอยู่แล้วนี้ เป็น
โรงเรียนหลวงขึ้นแก่กระทรวงยุติธรรม ให้เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม
เป็นผู้มีหน้าที่รับผิดชอบแลจัดการในโรงเรียนนี้สืบไป

ประกาศมาเมื่อวันที่ 7 มิถุนายน รัตนโกสินทรศก 130
เป็นวันที่ 209 ในรัชกาลปัจจุบันนี้

โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรมได้เจริญขึ้นเป็นลำดับ ได้มีการปรับปรุง
หลักสูตรและวิธีการจัดการเรียนการสอนตลอดมา นับแต่ได้จัดตั้งขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2440 และได้รับ
การยกฐานะเป็นโรงเรียนหลวงอยู่ในกระทรวงยุติธรรม เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2454 ทั้งนี้เนื่องด้วย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ให้การอุปถัมภ์ตลอดมา จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตั้ง "สภานิติศึกษา"
ขึ้นเมื่อวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2467 และมีพระบรมราชโองการให้เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม
เป็นนายกสภานิติศึกษา โดยตำแหน่ง²⁵ ตั้งแต่วันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2469

²⁵ "ประกาศตั้งนายกรรมการกรมร่างกฎหมาย และนายกสภานิติศึกษา", ราชกิจจานุ-
เบกษา 43 (13 มิถุนายน 2469) : 219-220.

โรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรมได้ดำเนินการผลิตเนติบัณฑิตนับแต่ ร.ศ. 116 (พ.ศ. 2440) ตลอดจนถึง พ.ศ. 2476 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระบรมราชโองการประกาศยุบสถานนิติศึกษา และตั้งเป็น คณะนิติศาสตร์ขึ้นในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พร้อมทั้งโอนโรงเรียนกฎหมายไปสมทบกับคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย²⁶ ตั้งแต่วันที่ 25 เมษายน 2476 และเมื่อ พ.ศ. 2477 รัฐบาลได้จัดตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โรงเรียนกฎหมายก็ได้โอนย้ายไปขึ้นอยู่กับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จึงนับได้ว่าโรงเรียนกฎหมายได้ผลิตเนติบัณฑิตออกไปรับใช้ประเทศชาติได้ 36 รุ่น ประกาศโอนโรงเรียนกฎหมายไปขึ้นแก่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ดังนี้

ประกาศโอนโรงเรียนกฎหมายไปขึ้นแก่

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประชาธิปก ป.ร.

มีพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ประกาศทราบทั่วกันว่า

โดยที่ทรงพระราชดำริเห็นว่า นิติศึกษา ณ โรงเรียนกฎหมายในกระทรวงยุติธรรม ซึ่งอยู่ในความควบคุมของสถานนิติศึกษาตามประกาศลงวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2467 ได้เจริญยิ่งขึ้นเป็นลำดับมา สมดังพระราชประสงค์ที่ได้ประกาศไว้ทุกประการ บัดนี้ มีผลประจักษ์ว่าได้บรรลุถึงซึ่งขีดวิชาชั้นมหาวิทยาลัยในอารยะประเทศแล้ว จึงเป็นการสมควรที่จะบำรุงต่อไปในท่านองมหาวิทยาลัย ประจวบกับในขณะนี้ รัฐบาลกำลังดำเนินนโยบายในอันจะเลื่อนมาตรฐานการศึกษา ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยให้ขึ้นสู่ระดับอุดมศึกษาอันบริบูรณ์

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประสานระเบียบการศึกษานิติศาสตร์เข้ากับมหาวิทยาลัยดังต่อไปนี้ คือ

1. ให้ยุบสถานนิติศึกษาและตั้งคณะนิติศาสตร์ขึ้นในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. ให้แผนกข้าราชการพลเรือนในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยรวม เข้าอยู่ในคณะนิติศาสตร์
3. ให้โอนโรงเรียนกฎหมายไปสมทบกับคณะนิติศาสตร์
4. ให้หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ เป็นผู้รักษาราชการแทนคณบดี และให้

²⁶ "ประกาศโอนโรงเรียนกฎหมายไปขึ้นแก่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย", ราชกิจจานุเบกษา

ดอกเตอร์ คูปลาตอร์ เป็นผู้อ่านรายการแผนกวิชชากรกฎหมายในคณะนิติศาสตร์นั้น

ประกาศมา ณ วันที่ 25 เมษายน พุทธศักราช 2476 เป็นปีที่ 9 ในรัชชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

พระยามโนปกรณนิติธาดา

นายกรัฐมนตรี

1.4 โรงเรียนสำหรับฝึกหัดวิชาข้าราชการฝ่ายพลเรือน หรือมีชื่ออีกทางหนึ่งว่า โรงเรียนปกครองของกระทรวงมหาดไทยในระยะต่อมาได้รับการสถาปนาเมื่อ ร.ศ. 118 (พ.ศ. 2442)

ภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงปฏิรูประเบียบการบริหารราชการให้ทันสมัยตามแบบอารยธรรมในประเทศยุโรป โดยแบ่งการจัดระเบียบบริหารราชการออกเป็นกระทรวงรวม 12 กระทรวง และมีเสนาบดีเป็นผู้รับผิดชอบ พร้อมจัดให้มีการประชุมเสนาบดีเพื่อปรึกษาราชการตามหน้าที่ เรียกว่าเสนาบดีสภา²⁷ อันอาจจะนับได้ว่าเป็นที่มาของการประชุมคณะรัฐมนตรีเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 1 เมษายน ร.ศ. 111 จึงมีความจำเป็นที่จะต้องจัดหาบุคคล เข้ามารับราชการสนองพระเดชพระคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังปรากฏในเหตุผลและความจำเป็นดังที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงกล่าวไว้ความตอนหนึ่งว่า

...ความต้องการของกระทรวงมหาดไทยในอันที่จะได้บุคคลที่มีคุณวุฒิ คุณธรรมและความสามารถรับราชการตามตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ ในกระบวนการเทศาภิบาล เพื่อให้งบเกิดความสุขแก่อาณาประชาราษฎร์และประเทศชาตินั้น ในเบื้องต้นเป็นการฝืดเคืองที่สุดแล้ว เพราะเป็นงานใหม่ในสมัยที่ยังไม่มีสถาบันการศึกษา... แม้การปกครองท้องที่เพียงชั้นอำเภอเท่านั้น ก็ยังหาคนเป็นกรมการอำเภอที่ดีพอแก่ตำแหน่งหน้าที่ได้ยากยิ่ง..."²⁸

²⁷"ประกาศตั้งตำแหน่งเสนาบดี", ราชกิจจานุเบกษา 9(24 เมษายน ร.ศ. 111) : 25-28.

²⁸สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, ความทรงจำ (พระนคร : โรงพิมพ์ของสมาคมสังคมนิติศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2506), หน้า 2.

1.5 โรงเรียนมหาดเล็ก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระบรมราชโองการ ประกาศตั้งโรงเรียนมหาดเล็กขึ้นเมื่อวันที่ 1 เมษายน ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445) เป็นโรงเรียนที่พัฒนามาจากโรงเรียนค่านักสวนกุหลาบ โรงเรียนฝึกหัดวิชาข้าราชการฝ่ายพลเรือน

โรงเรียนมหาดเล็กได้มีการบริหารในรูปคณะกรรมการ เป็นครั้งแรกของประเทศไทยดังรายละเอียดประกาศตั้งโรงเรียนมหาดเล็ก ดังนี้²⁹

ประกาศตั้งโรงเรียนมหาดเล็ก

มีพระบรมราชโองการ โปรดเกล้าฯให้ประกาศจงทราบทั่วกันว่า ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เริ่มจัดตั้งโรงเรียนสำหรับฝึกหัดวิชาข้าราชการ ฝ่ายพลเรือนขึ้นตั้งแต่ ร.ศ. 118 การโรงเรียนนั้นได้เจริญขึ้นโดยลำดับ จึงพระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้นักเรียนในโรงเรียนนั้น ถวายตัวเป็นมหาดเล็กมีตำแหน่งรับราชการ ใกล้ชิดพระองค์ต่อมานับตั้งทรงพระราชดำริห์ เห็นควรจะให้โรงเรียนนั้นมีนามสมแก่ที่นักเรียน ได้เป็นมหาดเล็ก แลสมกับประเพณีอันมีมาแต่โบราณ ที่ข้าราชการโดยมากย่อมได้ถวายตัวศึกษาวิชาการ ในกรมมหาดเล็กก่อนไปรับตำแหน่ง ในราชการกรมอื่นนั้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้โรงเรียนฝึกหัดวิชาข้าราชการฝ่ายพลเรือนใช้นามว่า "โรงเรียนมหาดเล็ก" สืบไป แล โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ 1 พระยาวิสุทธ์สุริยศักดิ์ ผู้จัดการ 1 เจ้าหมื่นสรรเพ็ชรภักดี 1 เป็นกรรมการตรวจตราและอำนวยการโรงเรียนนี้ให้มีความเจริญเรียบร้อยตามพระราชประสงค์สืบไป

CHULA ประกาศมา ณ วันที่ 1 เมษายน รัตนโกสินทร ศก 121

โรงเรียนมหาดเล็กมีระเบียบการโรงเรียนที่ชัดเจน คล้ายระเบียบข้อบังคับที่ออกโดยสภามหาวิทยาลัยในปัจจุบัน กล่าวคือบอกสังกัด (ขึ้นกับกรมมหาดเล็กวรรณะ) ระบุองค์การบริหาร (กรรมการตรวจตราและอำนวยการโรงเรียน) ระบุตำแหน่ง ผู้อำนวยการโรงเรียน ประเภท อาจารย์ หน้าที่อาจารย์ คุณสมบัติของผู้เข้าศึกษา (ต้องสอบได้ชั้นมัธยมศึกษาบริบูรณ์แล้ว เว้นแต่จะเป็นผู้มีชาติตระกูลเข้าถวายตัวหรือทรงส่งมาเป็นกรณีเฉพาะ) ระบุหลักสูตร กำหนดการศึกษา (3 ปี เว้นแต่บางกรณีอาจเป็น 4 ปี) กำหนดเวลาศึกษา (ใช้ระบบ semester

²⁹"ประกาศตั้งโรงเรียนมหาดเล็ก", ราชกิจจานุเบกษา : 19(6 เมษายน ร.ศ. 121): 16.

หรือ ทวิภาค) และ เครื่องแบบนักเรียน³⁰

1.6 โรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลราชกุมาร พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการให้ สถาปนาขึ้น เมื่อวันที่ 1 มกราคม ร.ศ. 129 (พ.ศ. 2453) โดยยกฐานะมาจากโรงเรียน มหาดเล็ก

โรงเรียนข้าราชการพลเรือนฯ เป็นโรงเรียนที่จัดสอนวิชาชีพหลายสาขา วิชาโดยการรับผิดชอบของแผนกวิชาต่าง ๆ เช่น กฎหมาย การปกครอง การต่างประเทศ การเกษตร การช่าง และการแพทย์ เป็นต้น³¹

การบริหารโรงเรียนข้าราชการพลเรือน ทรงมีพระบรมราชโองการให้ จัดตั้งกรรมการเป็นสภา เรียกว่าสภาจัดการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นพระบรมราชูปถัมภ์ พระเจ้าบรม วงศ์เธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ เป็นสภานายก พระยาศรวิรวงศ์ เป็นเลขานุการของสภา ทรงพระราชดำริว่า "การโรงเรียนนี้ย่อมเกี่ยวข้องกับแก่กระทรวงทบวงการทั่วไป" มิใช่ เรื่อง เตรียมคนเข้ารับราชการในกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงนครบาลอัน เป็นฝ่ายปกครองโดยเฉพาะ ตั้งขึ้นสมัยก่อนเท่านั้น เสียแล้ว ดังที่มีพระราชดำริว่า "การฝึกหัดข้าราชการฝ่ายพลเรือนสำหรับ ส่งคนออกไปรับราชการกระทรวงมหาดไทยกระทรวงเดียวนั้น หาพอเพียงแก่ราชการปกครอง พระราชอาณาจักรทุกวันนี้ไม่ สมควรจะขยายการโรงเรียนให้กว้างขวางออกไป สำหรับส่งคนไป รับราชการทุกกระทรวงทบวงการ"

ต่อมาได้ยกฐานะพระยาศรวิรวงศ์เป็นผู้บัญชาการโรงเรียนข้าราชการ พลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 21 กันยายน ร.ศ. 131 (พ.ศ. 2455)³² นับเป็นผู้บัญชาการคนแรก และได้มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้เจ้าพระยาอภัย

³⁰ "ระเบียบการโรงเรียนมหาดเล็ก ร.ศ. 124", ราชกิจจานุเบกษา 22 (17 ธันวาคม ร.ศ. 124) : 935-938.

³¹ "ประกาศตั้งโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว", ราชกิจจานุเบกษา 27 (11 ม.ค. ร.ศ. 129) : 123-127.

³² "ประกาศตั้งตำแหน่งผู้บัญชาการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระบรมราชูปถัมภ์", ราชกิจจานุเบกษา (22 กันยายน ร.ศ. 131) : 209-210.

ราชามหายุติธรรมธร จากเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม และหลวงพิณคดีนิย เป็นกรรมการใน
สภาโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว^{๓๓}

สถานะของโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวปรากฏชัดในประกาศตั้งหลักสูตรโรงเรียนเมื่อวันที่ 11 สิงหาคม ร.ศ. 130 (พ.ศ.
2454) ว่า "จัดเป็นโรงเรียนอุดมศึกษา" ส่วนหลักสูตรก็ได้ร่างขึ้นโดย "หารือเจ้ากระทรวง
ต่าง ๆ เห็นชอบพร้อมกัน แลเป็นการต้องด้วยกระแสพระราชดำริแล้ว"

หลักสูตรของโรงเรียนแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ

1. หลักสูตรสอบเป็นเสมียนเอก เน้นหนักภาษาไทย ได้แก่การอ่านไทย
เขียนไทย คัดไทย ทานอักษร แต่งจดหมาย โคลงฉันทกาพย์กลอน รายงานข้อราชการ เลขคณิต
การจัดทำบัญชีหนังสือเข้าเรื่องและทำอินเดกซ์ ราชศัพท์ ภูมิศาสตร์ไทย จรรยาและวิชา
เลขานุการคือ ขอดแผนด์หรือชวเลข

2. หลักสูตรสอบเป็นสารองนายเวร เน้นหนักวิชาทั้งหมดตามหลักสูตร
เสมียนเวร แล้วเพิ่มภูมิศาสตร์ต่างประเทศ ประวัติศาสตร์ไทย (พงศาวดารสยาม) ระเบียบ
วิธีปกครองกรุงสยาม กฎหมายปกครอง กฎหมายอรรถคดี กฎหมายระหว่างประเทศ วิธีภาษี
อากร วิธีทำแผนที่ และฝึกหัดวิธีทหารและการเดินทาง

นักเรียนที่สำเร็จการศึกษาสอบไล่ได้ตามหลักสูตรดังกล่าวข้างต้น จะได้
เป็นบัณฑิตตามประกาศที่ตราไว้เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2457^{๓๔} ยกเว้นแผนกกฎหมายนั้น
ก็ได้โปรดเกล้าให้ผู้สอบไล่ได้ตามหลักสูตรแผนกกฎหมายซึ่งเดิมใช้ชื่อว่า "เนติบัณฑิต" เปลี่ยนเป็น
"ธรรมศาสตร์บัณฑิต" เพื่อมิให้ไปพ้องกับผู้สำเร็จการศึกษาสอบไล่ได้เป็น "เนติบัณฑิต" ของ
เนติบัณฑิตยสภา^{๓๕}

^{๓๓}"ประกาศเพิ่มกรรมการ ในสภาจัดการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว", ราชกิจจานุเบกษา : 30 (10 สิงหาคม 2456) : 178-
179.

^{๓๔}"ประกาศแก่ระเบียบการ โรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุล-
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว", ราชกิจจานุเบกษา 32 (17 ตุลาคม 2458) : 321-322.

^{๓๕}"ประกาศแก่ระเบียบการ โรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว", ราชกิจจานุเบกษา 32 (17 ต.ค. 2458) : 321-322.

จึงนับได้ว่าประเทศไทยมีการรับรองผู้สำเร็จการศึกษา เป็นบัณฑิตนับตั้งแต่วันที่ 3 ตุลาคม 2457 เป็นต้นมา และอนุมานได้ว่าโรงเรียนข้าราชการพลเรือนที่แท้จริงก็คือสถานศึกษาที่จัดสอนตามหลักสูตรระดับอุดมศึกษาที่ในปัจจุบันเราเรียกกันทั่วไปว่า "มหาวิทยาลัย" นั้นเอง เป็นแห่งแรกของประเทศไทยตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังปรากฏในพระราชดำรัสแห่งองค์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในวันพระราชพิธีก่อพระฤกษ์โรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 3 มกราคม พระพุทธศักราช 2458 ความว่า

"วันนี้เรามีความยินดี เป็นที่สุดที่ได้รับอัญเชิญให้มาวางศิลาฤกษ์สำหรับมหาวิทยาลัยนี้ เพราะเป็นกิจอันหนึ่งซึ่งเราปรารถนาอยู่มาแต่ก่อนแล้วที่จะยังการให้เป็นผลสำเร็จตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้ทรงพระราชปรารถนามานานแล้วในเรื่องที่จะให้มีมหาวิทยาลัยขึ้นสำหรับเป็นสถานอุดมศึกษาของชาวสยาม แต่ในรัชสมัยของพระองค์ยังมีเหตุขัดข้องซึ่งการจะยังดำเนินไปไม่ตลอดปรัง ตัวเราผู้เป็นรัชทายาทจึงรู้สึกเป็นหน้าที่อันหนึ่งที่จะต้องทำการนั้นให้สำเร็จตามพระราชประสงค์ โดยรู้อยู่ว่าเมื่อได้ทำสำเร็จแล้วจะเป็นเครื่องเพิ่มพูนพระเกียรติยศ เป็นราชานุสาวรีย์ เป็นที่คำนึงถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระปิตุมาหาราชของชาติไทยเรา เป็นการสมควรยิ่งนักที่จะสร้างพระราชานุสาวรีย์อันใหญ่และถาวร เช่นนี้ ทั้งจะได้เป็นเครื่องมือที่จะทำให้งบเกิดประโยชน์แก่ชาติไทยไม่มีเวลาเสื่อมสูญด้วย เรามีความยินดีที่ได้เห็นการดำเนินล่วงมาได้มากแล้ว ในบัดนี้เราจะได้วางศิลาฤกษ์ด้วยความหวังที่จะแลเห็นความดีงามในอนาคตแห่งมหาวิทยาลัยนี้ ส่วนการที่จะดำเนินไปได้จนเป็นรูปถึงเพียงนี้แล้ว ก็ด้วยอาศัยความอุตสาหะของกรรมการผู้ที่ได้รับมอบหน้าที่เป็นผู้อำนวยการประกอบด้วยความอุตสาหะแห่งบรรดาผู้ที่มีหน้าที่เป็นครูอาจารย์ที่สั่งสอนในโรงเรียนนี้ ขอให้กรรมการที่ได้รับมอบหน้าที่ไปจากเราให้เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนจงได้รับความชอบใจของเรา แล้วและขอให้แสดงความชอบใจของเรานี้แก่ครูอาจารย์ทั้งหลายที่พยายามทำการตามหน้าที่อย่างสามารถด้วย ขอจงมีความเจริญศิริสวัสดิ์พิพัฒนามงคงทั่วกัน ความมุ่งหมายและกิจการซึ่งต่างก็ตั้งหน้าพยายามเพื่อจะให้ เป็นความดีงามแก่มหาวิทยาลัยในเบื้องต้นนั้น ก็ขอให้ได้ผลสำเร็จสมปรารถนาโดยเร็ว เทอญฯ.."๓๖

๓๖ "พระราชดำรัสตอบในพระราชพิธีก่อพระฤกษ์ โรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วันที่ 3 มกราคม พระพุทธศักราช 2458"

1.7 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตามที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนมหาดเล็ก และต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ได้ยกฐานะโรงเรียนมหาดเล็กขึ้นเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และจัดสอนเป็นแผนกวิชาต่าง ๆ นั้น ผู้สอบไล่ได้ในแผนกวิชาที่จะเรียกว่า "บัณฑิต" นั้นคือสำเร็จการศึกษาชั้นปริญญา เป็นบัณฑิตนั่นเอง

โรงเรียนข้าราชการพลเรือนฯ ดังกล่าวมาข้างต้น ได้เจริญมาเป็นลำดับ จนถึงวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2459 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการให้ประดิษฐานโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นมหาวิทยาลัย และพระราชทานนามว่า "จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย"^{๓๗} และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวมโรงเรียนราชแพทยาลัยที่มีอยู่ก่อนแล้ว เข้าในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยด้วย^{๓๘} นับตั้งแต่วันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2460

2. สมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

การเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศเมื่อ พ.ศ. 2475 นับเป็นการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของประเทศอย่างใหญ่หลวง เนื่องจากประเทศไทยได้ใช้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้ใช้อำนาจลิตินขาดแต่ผู้เดียวมาแต่โบราณกาล จนกระทั่งวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 จึงได้มีคณะบุคคลซึ่งเรียกตัวเองว่า "คณะราษฎร" ประกอบด้วย ทหารบก ทหารเรือ และพลเรือน ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ ได้ร่วมกันก่อการปฏิวัติยึดอำนาจ และเป็นไปโดยราบรื่น เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ได้ทรงมีพระราชดำริในเรื่องนี้อยู่แล้ว แต่ทรงเห็นว่ายังไม่ถึงเวลาอันสมควร

ภายหลังจากที่ประเทศไทยได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญปกครองประเทศเป็นครั้งแรก เรียกว่า "พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว" โดยบังคับใช้เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ซึ่งมีสาระที่เกี่ยวข้องที่สำคัญคือ

^{๓๗}"ประกาศประดิษฐานโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และโอนไปขึ้นอยู่ในกระทรวงกรรมการ", ราชกิจจานุเบกษา 34 (15 เมษายน 2460) : 20-21.

^{๓๘}"ประกาศกระทรวงธรรมการ รวมโรงเรียนราชแพทยาลัยเข้ากับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย", ราชกิจจานุเบกษา 34 (15 เมษายน 2460) : 21-22.

มาตรา 8 สภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจออกพระราชบัญญัติทั้งหลาย พระราชบัญญัตินั้น เมื่อกษัตริย์ได้ประกาศใช้แล้ว ให้เป็นอันใช้บังคับได้³⁹

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า รัฐธรรมนูญฉบับถาวร ได้ประกาศใช้เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2475 มีหลักการที่สำคัญคือ⁴⁰

มาตรา 6 พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจนิติบัญญัติโดยคำแนะนำ และยินยอมของสภาผู้แทนราษฎร

มาตรา 7 พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจบริหารทางคณะรัฐมนตรี

มาตรา 36 บรรดาพระราชบัญญัติทั้งหลาย จะตราขึ้นเป็นกฎหมาย ได้แก่ โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาผู้แทนราษฎร

มาตรา 46 วรรค 3 ให้คณะรัฐมนตรี มีหน้าที่บริหารราชการแผ่นดิน

ผลจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญจึงทำให้บรรดากฎหมายที่รัฐบาลจะใช้บังคับประชาชนจะต้องผ่านกระบวนการทางรัฐสภา หรือเรียกให้เข้าใจง่ายนั้นคือ ฝ่ายบริหารจะทำอะไรจะต้องมีกฎหมายรองรับให้อำนาจ ฝ่ายบริหารจึงจะสามารถกระทำได้

จากเหตุผลดังกล่าว จึงเป็นที่มาแห่งการร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยในระยะต่อมาดังนี้

2.1 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทยที่จัดตั้งด้วยการตราพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัย ภายหลังที่ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช เป็นระบอบประชาธิปไตย โดยใช้ชื่อว่า "มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง"⁴¹ โดยหลวงประดิษฐมนูธรรม (ดร.ปรีดี พนมยงค์) เป็นบุคคลสำคัญท่านหนึ่งที่ผลักดันให้เกิดขึ้น และได้รับความเห็นชอบในหลักการจากรัฐบาลในสมัยนั้น ด้วยเล็งเห็นว่า การจัดตั้งมหาวิทยาลัยนี้จะยังผลให้ประชาชนพลเมืองได้มีความรู้ความเข้าใจในทาง

³⁹"พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475", ราชกิจจานุเบกษา 49 (27 มิถุนายน 2475) : 168.

⁴⁰"รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม", ราชกิจจานุเบกษา 59 (10 ธันวาคม 2575) : 12, 16, 17.

⁴¹"พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พุทธศักราช 2476" ราชกิจจานุเบกษา 50 (20 มีนาคม 2576) : 1007-1026.

การเมือง และการบริหารโดยกว้างขวางเพื่อที่จะได้มีส่วนในการจัดการบ้านเมืองได้โดยถูกต้องทาง
สำหรับการไปรับราชการนั้น ทางราชการไม่ได้มีตำแหน่งรอไว้ให้ เพราะหลักการใหม่นี้ถือว่า
"มหาวิทยาลัยเป็นตลาดวิชา ผู้ที่สอบไล่ได้แล้ว ก็ต้องสอบแข่งขันอีก..."⁴²

พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีในสมัยนั้นได้เสนอร่าง
พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง พุทธศักราช 2476 ต่อประธานสภาผู้แทน
ราษฎร เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2476⁴³ สภาผู้แทนราษฎรได้พิจารณาเสร็จสิ้น
ส่งคืนให้นายกรัฐมนตรีได้นำขึ้นถวายแก่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เพื่อทรงลงพระนามและจัด
ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน พุทธศักราช 2496⁴⁴ พันเอก พระยา
พหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีได้ถวายร่างพระราชบัญญัติแก่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เมื่อ
วันที่ 14 มีนาคม พุทธศักราช 2476⁴⁵ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นครานุวัตติวงศ์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ทรงลงพระนามในร่างพระราชบัญญัติ เมื่อวันที่
17 มีนาคม พุทธศักราช 2476⁴⁶ และได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 20 มีนาคม
พุทธศักราช 2476⁴⁷

⁴² สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา "คำอธิบายของหลวงประดิษฐมนูธรรม ในการ
เสนอพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง", และรายงานการประชุมสภา
ผู้แทนราษฎรสมัยสามัญ, สมัยที่ 2, เล่ม 2 พ.ศ. 2476, หน้า 1 และ หน้า 376.

⁴³ หนังสือสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ ส. 8408/2476 ลงวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช
2476. จากนายกรัฐมนตรี ถึงประธานสภาผู้แทนราษฎร.

⁴⁴ หนังสือสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ที่. 1088/2476 ลงวันที่ 6 มีนาคม
พุทธศักราช 2476. จาก เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ถึง เลขาธิการคณะรัฐมนตรี.

⁴⁵ หนังสือสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ ก. 9675/2476 ลงวันที่ 14 มีนาคม พุทธศักราช
2476. จากนายกรัฐมนตรี กราบทูลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครานุวัตติวงศ์
ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์.

⁴⁶ หนังสือกองราชเลขาการในพระองค์ ที่ 684/2943 ลงวันที่ 17 มีนาคม 2476.
จากราชเลขาการในพระองค์ ถึงนายกรัฐมนตรี.

⁴⁷ อ้างแล้วในพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง พุทธศักราช 2476

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แรกเริ่มได้ใช้ตึกโรงเรียนกฎหมายเดิม เชิงสะพานผ่านพิภพลีลา หรือที่เป็นกรมประชาสัมพันธ์ในปัจจุบัน เป็นที่ตั้งและได้ทำพิธีเปิดปฐมฤกษ์เมื่อวันที่ 27 มีนาคม พุทธศักราช 2476 เมื่อเวลา 15.00 น. โดย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วดีวงศ์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เสด็จทรงเปิดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์⁴⁸ และต่อมาได้ย้ายมาตั้งที่ท่าพระจันทร์ อันเป็นที่ตั้งของกองพันทหารราบที่ 4 เนื้อที่ประมาณ 29,599 ตารางเมตร⁴⁹ เมื่อ พ.ศ. 2478 และในปีรุ่งขึ้น ก็ได้ขยายบริเวณที่ตั้งมหาวิทยาลัย โดยได้รับอนุญาตจากรัฐบาลให้ใช้ที่ดินบริเวณที่เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน ซึ่งอยู่ติดกับบริเวณกองพันทหารราบที่ 4 เนื้อที่ประมาณ 11,529 ตารางเมตร⁵⁰ เพิ่มขึ้น จึงทำให้มีเนื้อที่กว้างขวาง เปิดสอนด้วยการไม่แยกการบริหารเป็นคณะวิชา การบริหารมหาวิทยาลัยมีลักษณะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งมหาวิทยาลัย เปิดสอน 3 สาขาวิชา คือ กฎหมาย การเมือง และเศรษฐศาสตร์ ด้วยการประสาทปริญญา 3 สาขาวิชา คือ

1. นิติศาสตร์
2. รัฐศาสตร์
3. เศรษฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ระยะ 1 ปีแรกของการจัดตั้ง มีสภาพเป็นตลาดวิชาสูงมาก เปิดให้บุคคลต่าง ๆ เข้าศึกษาได้อย่างหลากหลายที่สุดของการมีมหาวิทยาลัยในประเทศไทย คือไม่ต้องจบมัธยมบริบูรณ์ ก็สามารถสมัครเข้าเป็นนักศึกษาได้ หากผู้นั้นมีคุณสมบัติอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้⁵¹

⁴⁸ วิษณุ เครืองาม, นิทรรศการวันธรรมศาสตร์ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2513

(พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2513), หน้า 4.

⁴⁹ "พระราชบัญญัติ ว่าด้วยการโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินบริเวณโรงทหารกองพันทหารราบที่ 4 ตำบลท่าพระจันทร์ ให้แก่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พุทธศักราช 2477", ราชกิจจานุเบกษา 52 (14 เมษายน 2478) : 23-25.

⁵⁰ "พระราชบัญญัติ โอนที่ดินซึ่งเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินบริเวณคลังแสง ตำบลท่าพระจันทร์ อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร พุทธศักราช 2479", มาตรา 3. ราชกิจจานุเบกษา 53 (21 มีนาคม 2479) : 1364.

⁵¹ "พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง พุทธศักราช 2476", มาตรา 37 วรรคสุดท้าย. ราชกิจจานุเบกษา 50 (20 มีนาคม 2476) : 1022-1023.

1. สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
2. ผู้แทนตำบล
3. ผู้ที่เป็นข้าราชการในชั้นประกาศพระราชบัญญัติฉบับนี้ ซึ่งผู้บังคับบัญชารับรองว่ามีความชำนาญในราชการ เป็นพื้นฐานความรู้เพียงพอที่จะเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยได้
4. ผู้ที่เคยเป็นนักเรียนของโรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม และผู้ที่เคยเป็นนักเรียนของโรงเรียนข้าราชการพลเรือน หรือคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แต่ได้ออกจากสถานศึกษาเหล่านี้ไปก่อน เรียนสำเร็จโดยไม่มีผลสำเร็จ
5. ทนายความชั้น 2
6. ผู้ซึ่งได้รับสิทธิ์ให้เข้าศึกษาในแผนกนิติศาสตร์ได้ตามข้อบังคับที่ใช้อยู่ในขณะที่ประกาศพระราชบัญญัติฉบับนี้

มหาวิทยาลัยได้ผลิตบัณฑิตออกไปรับใช้สังคมอย่างมีประสิทธิภาพ และได้ผลสำเร็จอย่างดียิ่ง จนถึงวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2492 มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองได้ประสบสมรุมทางการเมือง ถูกรัฐบาลสั่งปิดมหาวิทยาลัย ในสมัยจอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี โดยอ้างว่าเจ้าหน้าที่และนักศึกษาบางคนได้เข้าร่วมในกรณีก่อการจลาจลและคิดล้มล้างรัฐบาล รัฐบาลในสมัยนั้นได้มีความคิดให้ยกเลิกมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง โดยพลโท มังกร พรหมโยธี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในขณะนั้น ได้เสนอรัฐบาลขอให้หน้าพระราชกำหนด มหาวิทยาลัยกรุงเทพฯ เข้าพิจารณาในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี^๒ โดยให้เหตุผลในคำแถลงการณ์ของรัฐบาลดังนี้

CHULALONGKORN UNIVERSITY

คำแถลงการณ์ของรัฐบาล

เรื่อง การออกพระราชกำหนดมหาวิทยาลัยกรุงเทพฯ พุทธศักราช 2492 ความว่า โดยที่คณะรัฐมนตรีลงมติว่า กรณีก่อการจลาจลและล้มล้างรัฐบาลอันเกิดขึ้นเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2492 ได้เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง โดยอาจารย์พนักงานเจ้าหน้าที่และนักศึกษาบางคนได้เข้าร่วมในกรณีด้วย และสถานที่ของมหาวิทยาลัยก็ได้ถูกใช้เป็นที่มั่วสุมของแหล่งจลาจล ทำให้ชื่อเสียงของมหาวิทยาลัยนี้มัวหมอง และทำให้ประชาชนหวาดระแวงในพฤติการณ์

^๒ หนังสือกระทรวงศึกษาธิการ ที่ น. 8311/2492 ลงวันที่ 29 มีนาคม 2492 จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.

ความเป็นอยู่ของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ว่าเป็นแหล่งชุมนุมทางการเมือง ถ้าหากปล่อยให้ในสภาพเดิม การศึกษาทางมหาวิทยาลัยนี้อาจจะล้มและอับปางลง เพราะเสื่อมความนิยมจากประชาชนและผู้ที่เป็นอาจารย์และนักศึกษาส่วนมาก

ฉะนั้น จึงเห็น เป็นการจำเป็นรีบด่วนที่ต้องคิดป้องกันภัยพิบัติอันจะมีต่อการ ศึกษาทางมหาวิทยาลัย และที่จะปรับปรุงกิจการและขยายวัตถุประสงค์ให้การศึกษาให้มีมาตรฐาน กว้างขวางยิ่งขึ้น และเพื่อป้องกันมิให้การศึกษาของมหาวิทยาลัยถูกใช้ เป็น เครื่องมือของชุมนุมการเมืองในอนาคต ให้สมกับที่เป็นการศึกษาของชาติ. เนื่องจากเหตุการณ์ดังกล่าวแล้วนั้น ให้ยกเลิกมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง และตั้งมหาวิทยาลัยกรุงเทพฯ ขึ้นแทน โดย โอนกิจการทั้งหมดตลอดจนทรัพย์สินและงบประมาณของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง มาขึ้นต่อมหาวิทยาลัยกรุงเทพฯ

ต่อมารัฐบาลได้อำงใน เหตุผลประกอบร่างพระราชกำหนดมหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ พุทธศักราช 2492 ความว่า

กรณีก่อการจลาจลและล้างล้มรัฐบาลอันเกิดขึ้น เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2492 ได้เกี่ยวพันถึงมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง โดยอาจารย์ พนักงาน เจ้าหน้าที่และนักศึกษาบางคนได้เข้าร่วมมือในกรณีด้วย และสถานที่ของมหาวิทยาลัยก็ได้ถูกใช้ เป็น ที่มั่วสุมของเหล่าจลาจล ทำให้มหาวิทยาลัยนี้มีวามอง ดัน เหตุได้ เกิดจากบุคคลส่วนน้อย แต่ผลได้ ลุกลามไปให้เกิดภัยพิบัติแก่การศึกษาของคนส่วนมาก ฉะนั้น เพื่อป้องกันภัยพิบัติมิให้มีการศึกษา ทางมหาวิทยาลัย และจะปรับปรุงกิจการและขยายวัตถุประสงค์ให้การศึกษาให้มีมาตรฐานกว้างขวาง ยิ่งขึ้น และเพื่อป้องกันมิให้การศึกษาทางมหาวิทยาลัยถูกใช้ เป็น เครื่องมือของชุมนุมการเมืองใน อนาคต จึงได้ตราพระราชกำหนดมหาวิทยาลัยนี้ขึ้น เพราะจะเรียกประชุมสภามิได้ทันท่วงที หากมิ ได้ปรับปรุงให้ เปิดมหาวิทยาลัยแห่งนี้ขึ้นทัน เวลาใน เดือนพฤษภาคมหน้าแล้ว ภัยพิบัติจะ เกิดแก่ สาธารณะชน เพราะขาดการศึกษาชั้นสูง ซึ่งเป็นรากฐานของการปกครองแบบประชาธิปไตย

หลวงชำนาญอักษร เลขานุการคณะรัฐมนตรี ได้แจ้งให้รัฐมนตรีว่าการ กระทรวงศึกษาธิการทราบว่า คณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษาร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ พุทธศักราช 2492 แล้ว เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2492 ลงมติรับหลักการ^{๕๓} และส่งให้

^{๕๓} หนังสือด่วนมาก จากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวง ศึกษาธิการ ที่ ธ. 2695/2492 ลงวันที่ 31 มีนาคม 2492.

คณะกรรมการกฤษฎีกาพิจารณาร่างพระราชกำหนด^{๕๔}

รัฐบาลรีบเร่งในการพิจารณาเป็นการด่วนมาก และหลวงชำนาญอักษร เลขานุการคณะรัฐมนตรีได้ติดต่อ นายเสริม วินิจฉัยกุล เลขานุการคณะกรรมการกฤษฎีกาขอให้เร่งพิจารณาให้เสร็จก่อนวันที่ 7 เมษายน 2492

คณะกรรมการกฤษฎีกาพิจารณาแล้ว แจ้งให้เลขานุการคณะรัฐมนตรีทราบ ว่า การที่รัฐบาลอ้างว่าจำเป็นต้องออกพระราชกำหนดเนื่องจากภัยพิบัตินั้น ฟังไม่ขึ้นดังความตอนหนึ่งในหนังสือที่เลขานุการคณะกรรมการกฤษฎีกาแจ้งเลขานุการคณะรัฐมนตรี ดังนี้

"...บัดนี้ คณะกรรมการกฤษฎีกา (กรรมการร่างกฎหมาย กองที่ 4) ได้พิจารณาตรวจร่างพระราชกำหนดฉบับที่กล่าวข้างต้น โดยได้เชิญผู้แทนกระทรวงศึกษาธิการ (ขุนประ เสริฐ ศุภมาตรา) ไปร่วมปรึกษาด้วยเสร็จแล้ว ที่ประชุมเห็นว่าร่างพระราชกำหนดนี้อาจออกไม่ได้ เพราะไม่เป็นภัยพิบัติตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 150...

และความตอนสุดท้ายยังแจ้งด้วยว่า...พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์ กับ พระยาเลขาภิธรรมวิทักษ์ กรรมการร่างกฎหมาย ได้ร่วมกันจัดทำบันทึกความเห็นขึ้น และเสนอมาด้วย 1 ฉบับ..."^{๕๕}

พระยานิติศาสตร์ไพศาล กับพระยาเลขาภิธรรมวิทักษ์ ได้มีเป็นบันทึกสรุปความว่า เหตุผลที่รัฐบาลอ้างว่าอาจารย์ส่วนมากคงจะไม่มาสอนจะเป็นเหตุให้นักศึกษาไม่มีโอกาสได้ฟังคำสอน ย่อมเป็นภัยพิบัติต่อการศึกษาของชาตินั้นข้าพเจ้าไม่เห็นว่าเป็นภัยพิบัติตามรัฐธรรมนูญมาตรา 150

หลังจากที่การตีความว่าการออกพระราชกำหนดด้วยเหตุฉุกเฉิน เป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญมาตรา 150 หรือไม่ ไม่เป็นที่ยุติจนกระทั่งสภาผู้แทนราษฎรได้เปิดสมัยประชุม รัฐบาลจึงได้เสนอเป็นร่างพระราชบัญญัติต่อสภา โดยมีหลักการที่สำคัญคือให้เปลี่ยนชื่อ

^{๕๓} หนังสือด่วนมาก จากกรมเลขานุการคณะรัฐมนตรี ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ที่ ธ. 2695/2492 ลงวันที่ 31 มีนาคม 2492.

^{๕๔} หนังสือด่วนมาก จากกรมเลขานุการคณะรัฐมนตรี ถึง เลขานุการคณะกรรมการกฤษฎีกา ที่ 2694/2492 ลงวันที่ 31 มีนาคม 2492.

^{๕๕} หนังสือลับ-ด่วนมาก ที่ น. 607/2492 ลงวันที่ 5 เมษายน 2492 จาก เลขานุการคณะกรรมการกฤษฎีกา ถึงเลขานุการคณะรัฐมนตรี.

"มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง" เป็น "มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์" พร้อมทั้งปรับปรุงกิจการของมหาวิทยาลัย โดยรัฐบาลให้เหตุผลในการเสนอร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ... ดังนี้

1. วิชาที่สอนในมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองเป็นวิชาธรรมศาสตร์ ซึ่งหมายความรวมถึงศาสตร์ต่าง ๆ ทั้งกฎหมาย การปกครอง การเศรษฐกิจ การพาณิชย์ และศาสตร์อื่น ๆ คำว่า "ธรรมศาสตร์" นี้ ในประเทศไทยก็ใช้เรียกกฎหมายดั้งเดิมของไทย คือคำภีร์พระธรรมศาสตร์ พระธรรมศาสตร์นี้ได้มาจากประเทศอินเดีย เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในต่างประเทศเรียกกันว่า Dharmasastra ที่นิยมเรียกมหาวิทยาลัยในขณะนั้นก็เรียกกันว่า "มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์" ฉะนั้น ควรเปลี่ยนชื่อมหาวิทยาลัยเสียใหม่ให้ตรงกับวัตถุประสงค์อันแท้จริง และตามความนิยมกัน จึงเป็นสิ่งสมควรซึ่งปัจจุบันนี้ยาวเกินไป และทำให้เข้าใจว่าเป็นมหาวิทยาลัยการเมือง ซึ่งคำว่า "การเมือง" นี้ มิใช่เป็นวิชาที่แท้จริง และอาจทำให้เข้าใจผิดว่ามหาวิทยาลัยนี้เกี่ยวข้องกับการเมือง จึงควรตัดคำว่า "การเมือง" ออกเสีย เรียกชื่อมหาวิทยาลัยนี้สั้น ๆ ว่า "มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์"

2. โดยเหตุที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองได้ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2476 นับแต่นั้นมากิจการของมหาวิทยาลัยก็ได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง ขณะนี้ได้แบ่งคณะต่าง ๆ ออกไปถึง 4 คณะ คือ คณะนิติศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ และคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี และยังมีธรรมศาสตร์เดิม การศึกษาวิชาการบัญชีชั้นสูง สำหรับเป็นผู้ตรวจสอบบัญชี วิชาภาษาต่างประเทศอีกด้วย ฉะนั้น จึงควรปรับปรุงกิจการของมหาวิทยาลัยในเรื่องอ่านาหน้าที การให้ปริญญา ประกาศนียบัตร และกิจการอื่น ๆ เสียใหม่ เพื่อให้มีการรับผิดชอบในทางวิชาการ และทางธุรกิจ เป็นการเฉพาะ^{๕๖}

ในที่สุดร่างพระราชบัญญัตินี้ก็ได้ผ่านกระบวนการของการตราพระราชบัญญัติและประกาศใช้เป็นกฎหมาย เรียกว่า พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2495^{๕๗} มีผลทำให้มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองไม่ต้องถูกยกเลิก เพียงแต่เปลี่ยนชื่อใหม่ และมีการแบ่งคณะวิชาให้ชัดเจนกว่าเดิมเท่านั้น

^{๕๖} หนังสือสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ ผ. 4341/2493 ลงวันที่ 7 มิถุนายน 2493 จากจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ถึงประธานสภาผู้แทนราษฎร.

^{๕๗} "พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2495", มาตรา 1.

ศูนย์รังสิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์^{๑๑} ด้วยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ท่าพระจันทร์ มีเนื้อที่ประมาณ 50 ไร่ ไม่พอเพียงต่อการขยายตัวทางการศึกษา จึงได้เริ่มคิดที่ขยายมหาวิทยาลัยตั้งแต่ พ.ศ. 2502 โดยได้ซื้อที่ดินที่ตำบลคันนายาว อำเภอบางกะปิ และที่ตำบลบางชัน อำเภอมีนบุรี ประมาณ 700 ไร่ โดยศาสตราจารย์ ดร.ปวย อึ้งภากรณ์ สมัยดำรงตำแหน่งคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์เป็นแรงสำคัญในการดำเนินการ ซึ่งที่ดินมีจำนวนน้อยไม่เพียงพอต่อการขยายมหาวิทยาลัย จึงได้ดำเนินการขอแลกเปลี่ยนที่ดินจำนวนประมาณ 700 ไร่ กับที่ดินจำนวน 2,430 ไร่ ของกระทรวงอุตสาหกรรมที่บริเวณทุ่งรังสิต ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอคลองหลวง ปทุมธานี และได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2510 และวันที่ 12 ธันวาคม 2510 มหาวิทยาลัยได้ดำเนินการซื้อที่ดินจากเอกชนในบริเวณนั้นเพิ่มเติมอีก ขณะนี้มีเนื้อที่ประมาณ 2,727 ไร่ โดยได้ให้ สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย (A.I.T.) เช่า 1,000 ไร่ ระยะเวลา 30 ปี

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงวางศิลาฤกษ์ อาคารโคม เมื่อวันที่ 20 เมษายน 2528 และเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชมกุฎราชกุมาร เปิดอาคารมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2529

ปัจจุบันศูนย์รังสิต เป็นที่ตั้งของคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี คณะวิศวกรรมศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ และโรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ และเป็นสถานที่เรียนนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ของทุกคณะ *พาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*

2.2 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ถือกำเนิดมาจากโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรม โดยเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ได้จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2460 ที่บริเวณหอวังหรือบ้านสวนหลวงสระปทุม บริเวณกรีฑาสถานแห่งชาติปัจจุบัน นับเป็นจุดเริ่มแรกของฐานความคิดและกิจการของรัฐด้านให้การศึกษาแผนใหม่ทางการเกษตร และประสงค์ที่จะกระจายความรู้ทางการเกษตร แผนใหม่ให้ครอบคลุมประเทศด้วยแนวคิดที่จะต้องจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมตามภูมิภาคต่าง ๆ คือ โรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรม ตั้งที่วัดพระประโทน ตำบลพระประโทน

^{๑๑} กองงานศูนย์รังสิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต. วิจารณ์เย็บเล่ม หน้า 5-7, และสัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ณ ห้องอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 6 ธันวาคม 2532.

อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม พ.ศ. 2461 โรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมบางสะพานใหญ่
 ตั้งที่ อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พ.ศ. 2467 โรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรม
 ห้วยขวาง ตั้งที่อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี พ.ศ. 2469 โรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรม
 โนนชัศ ตำบลโนนสูง อำเภอโนนชัศ จังหวัดนครราชสีมา พ.ศ. 2476 โรงเรียนฝึกหัดครู
 ประถมกสิกรรมแม่โจ้ ตั้งที่แม่โจ้ ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2476
 โรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมคองหงส์ ตั้งที่ตำบลคองหงส์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา พ.ศ.
 2477 จากนั้น รัฐบาลก็มีนโยบาย เลิกล้มโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมทั้งที่ได้วางรากฐาน
 มาถึง 17 ปี หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ หลวงอิงศศรีกสิการ และพระช่วง เกษตรศิลปการ จึงเสนอ
 กระทรวงศึกษาธิการจัดตั้งโรงเรียนมัธยมสามัญเกษตรกรรมแม่โจ้ ขึ้นในรูปโรงเรียนอาชีพ เมื่อ
 พ.ศ. 2478 โรงเรียนแห่งนี้ได้ผลิตผู้มีความรู้ทางการเกษตรมาจนถึง พ.ศ. 2481 จึงได้รับ
 การยกฐานะขึ้นเป็น "วิทยาลัยเกษตรศาสตร์" กำหนดหลักสูตร 3 ปี สำเร็จได้รับอนุปริญญา
 เกษตรศาสตร์ และได้ย้ายจากแม่โจ้มาอยู่ที่เกษตรกลาง อำเภอบางเขน จังหวัดพระนคร โดยใช้
 ชื่อว่า "วิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน" เมื่อ พ.ศ. 2482 เปิดสอนหลักสูตร 3 ปี ขึ้น
 อนุปริญญา แบ่งเป็น 3 แผนก⁵⁹ คือ เกษตรศาสตร์ สหกรณ์ วนศาสตร์ สำหรับแผนก
 วนศาสตร์นั้น พัฒนามาจากโรงเรียนป่าไม้ กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตร ซึ่งเปิดสอนครั้งแรกที่
 จังหวัดแพร่ เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2479 หลักสูตร 2 ปี⁶⁰

วิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้ดำเนินการจัดการเรียนการสอนมาจนถึงปี พ.ศ.

2486 รัฐบาลได้เล็งเห็นว่าสมควรที่จะได้ขยายการศึกษาด้านการเกษตรให้กว้างขวาง เปิดสอน
 หลายสาขาวิชา และสอนถึงระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก จึงได้ตราพระราชบัญญัติ
 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. 2486 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 60 ตอนที่ 7 วันที่
 2 กุมภาพันธ์ 2486 โดยเริ่มต้นมี 4 คณะวิชา⁶¹ คือ เกษตร สหกรณ์ วนศาสตร์ และประมง

⁵⁹มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, เกษตรศาสตร์ 40 ปี (กรุงเทพฯ : อมรินทร์
 การพิมพ์, 2525), หน้า 117.

⁶⁰หลักสูตรวิทยาศาสตร์บัณฑิตวนศาสตร์ พ.ศ. 2529, กรุงเทพมหานคร :
 ห้างหุ้นส่วนจำกัด พันนิพบลิขซึ่ง 2529, หน้า 1.

⁶¹มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, เกษตรศาสตร์ 40 ปี (กรุงเทพฯ : อมรินทร์
 การพิมพ์, 2525), หน้า 117.

โดยมี พลเรือโทสินธุ์ กมลนาวิน เป็นอธิการบดีคนแรก⁶² และถือเอาวันที่ 2 กุมภาพันธ์ เป็นวันเกิดมหาวิทยาลัยแต่นั้นมา

2.3 มหาวิทยาลัยมหิดล (แพทยศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหิดล ถือกำเนิดจากพระบรมราชโองการแห่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงโปรดฯให้สร้าง "โรงศิริราชพยาบาล" ที่พรานนกเมื่อ พ.ศ. 2430 เพื่อรักษาราษฎรที่เจ็บป่วยด้วยการแพทย์แผนปัจจุบัน จึงทำให้เกิดการขาดแคลนแพทย์ จำเป็นต้องขยายกิจการด้วยการเพิ่มส่วนที่ทำหน้าที่สอนนักเรียนแพทย์เพื่อผลิตแพทย์ให้พอเพียงต่อการใช้ในโรงศิริราชพยาบาลชื่อว่า โรงเรียนแพทยากร เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2436) ในระยะเริ่มต้นการสอนนักเรียนแพทย์ต้องอาศัยอาจารย์แพทย์ชาวต่างประเทศเป็นส่วนมาก โดยเฉพาะอาจารย์แพทย์ชาวต่างประเทศท่านหนึ่งได้รับบรรดาศักดิ์เป็น อำมาตย์เอก ศาสตราจารย์พระอภิจิตยาคม (George B. McFarland) เป็นกำลังสำคัญ ต่อมาโรงเรียน แพทยากรเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนราชแพทยาลัย เมื่อวันที่ 3 มกราคม ร.ศ. 119 (พ.ศ. 2443)⁶³ โดยมีอำมาตย์เอกพระยาเวชสิทธิ์พิลาศ (จรัส วิภาตะแพทย์) เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนราชแพทยาลัย เรื่อยมาจนกระทั่งเปลี่ยนมาเป็นคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาลในสังกัดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ท่านก็เป็นคณบดีคนแรก⁶⁴

ต่อมาโรงเรียนราชแพทยาลัย ได้ปรับปรุงหลักสูตรจากเดิม 4 ปี เป็น 5 ปี โดยรับนักเรียนที่จบการศึกษาชั้นมัธยมบริบูรณ์ (มัธยมปีที่ 6)

ภายหลังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมฯให้สถาปนาโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2459 แล้ว พระองค์ได้โปรดเกล้าฯให้โรงเรียนราชแพทยาลัยเป็นคณะแพทยศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 6 เมษายน

⁶²มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 46 ปี เกษตรศาสตร์ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2532 (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์โดยกองแผนงาน สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2532), หน้า 5.

⁶³"การเสด็จพระราชดำเนินเปิดโรงเรียนราชแพทยาลัย". ราชกิจจานุเบกษา, 17 (20 มกราคม ร.ศ. 119) : 614-615.

⁶⁴สรรจ สว่างวิเชียร, ศิริราช 100 ปี ประวัติและวิวัฒนาการ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บริษัทวิศตอริเพาเวอร์พอยท์ จำกัด, 2531), หน้า 90.

พ.ศ. 2460⁶⁵ และปรับหลักสูตรจาก 5 ปี เป็นหลักสูตร 6 ปี

ปี พ.ศ. 2485 กระทรวงสาธารณสุข ได้เสนอคณะรัฐมนตรีขอให้พิจารณาพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ พุทธศักราช 2484 โดยให้เหตุผลว่า เนื่องจากคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาล แผนกทันตแพทยศาสตร์ แผนกเภสัชกรรมศาสตร์ และแผนกสัตวแพทยศาสตร์ เมื่อสังกัดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้อาศัยอำนาจในการกำหนดฐานะและระเบียบแบบแผนตามพระราชบัญญัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พุทธศักราช 2477 เมื่อคณะแพทยศาสตร์และศิริราชพยาบาลกับแผนกต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วได้โอนมาสังกัดอยู่ในกระทรวงสาธารณสุข จึงเห็นสมควรจะได้มีพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ขึ้น เพื่อกำหนดฐานะระเบียบและแบบแผนโดยนัยเดียวกัน⁶⁶ และในที่สุจริตรัฐบาลซึ่งมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม พิจารณาแล้วเห็นชอบ จึงได้เสนอร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ พุทธศักราช 2485 ให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณาเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2485⁶⁷

สภาผู้แทนราษฎรในการประชุมครั้งที่ 2/2486 (วิสามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 วันที่ 14 มกราคม 2486 ลงมติให้ทำร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ พุทธศักราช 2486 กราบบังคมทูลพระกรุณาออกประกาศใช้ได้⁶⁸

พ.ศ. 2512 มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ได้เปลี่ยนชื่อมาเป็นมหาวิทยาลัยมหิดล⁶⁹ ปัจจุบันมหาวิทยาลัยมหิดลประกอบด้วย 12 คณะ 5 สถาบัน 3 สำนักวิชาการ และสำนักงานอธิการบดี และศูนย์อีก จำนวน 4 ศูนย์ โดยหน่วยงานเหล่านี้ตั้งกระจายอยู่ในพื้นที่ของมหาวิทยาลัย 3 แห่ง คือ

1. พื้นที่เขตบางกอกน้อย เนื้อที่ประมาณ 75 ไร่ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือส่วนบริเวณถนนพรานนก เป็นที่ตั้งของคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล คณะเทคนิคการแพทย์ และส่วนบริเวณเชิงสะพานพระปิ่นเกล้า เป็นที่ตั้งของสำนักงานอธิการ บัณฑิตวิทยาลัย บางส่วน

⁶⁵ "ประกาศกระทรวงธรรมการ รวมโรงเรียนราชแพทยาลัย เข้ากับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย", ราชกิจจานุเบกษา 34 (15 เมษายน 2460) : 21-22.

⁶⁶ หนังสือกระทรวงสาธารณสุขที่ น. 1340/2445 ลงวันที่ 22 กรกฎาคม 2485 จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข ถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.

⁶⁷ หนังสือสำนักนายกรัฐมนตรี ลับ-ด่วนมาก ที่ ท.9464/2485 ลงวันที่ 15 ธันวาคม 2485 จากนายกรัฐมนตรี ถึงประธานสภาผู้แทนราษฎร.

ของสถาบันวิจัยและพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และโครงการส่งเสริมการศึกษาแพทย์ สำหรับชาวนบพ

2. พื้นที่เขตพญาไท เนื้อที่ประมาณ 198 ไร่ แบ่งเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนบริเวณถนนศรีอยุธยาเป็นที่ตั้งของคณะเภสัชศาสตร์ บริเวณถนนพระราม 6 เป็นที่ตั้งของคณะวิทยาศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี และสำนักคอมพิวเตอร์ บริเวณถนนราชวิถี เป็นที่ตั้งของคณะสาธารณสุขศาสตร์ คณะเวชศาสตร์เขตร้อน และคณะทันตแพทยศาสตร์ ซึ่งมีบริเวณติดต่อกับถนนโยธีด้วย

3. พื้นที่ตำบลศาลายา เนื้อที่ 1,240 ไร่ 3 งาน 69 ตารางวา เป็นที่ตั้งของคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ สถาบันวิจัยประชากรละสังคม สถาบันวิจัยโภชนาการ สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน สำนักหอสมุด สำนักสัตว์ทดลองแห่งชาติ⁷⁰

2.4 มหาวิทยาลัยศิลปากร⁷¹ มหาวิทยาลัยถือกำเนิดมาจากการที่กรมศิลปากรได้แบ่งส่วนราชการด้วยการจัดตั้งกองประณีตศิลปกรรม เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2476 กองนี้แบ่งส่วนราชการออกเป็น 2 แผนก คือ แผนกช่าง และแผนกโรงเรียน ต่อมากองประณีตศิลปกรรมได้ตั้ง "โรงเรียนประณีตศิลปกรรม" ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2477 เพื่อฝึกหัดอบรมจิตรกรรม และประติมากรรม จนระยะเริ่มต้นไม่เก็บค่าเล่าเรียน พ.ศ. 2480 ได้เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนศิลปากร

พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ สมัยดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากรขณะนั้น ได้เสนอพระราชกฤษฎีกาปรับปรุงกรมศิลปากร โดยยกฐานะโรงเรียนศิลปากร เป็นกองโรงเรียนศิลปากร เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2481 โรงเรียนศิลปากรเจริญก้าวหน้ามากด้วยการได้รับความ

⁶⁸ หนังสือสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ที่ น 386/2486 ลงวันที่ 16 มกราคม 2486 จากเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

⁶⁹ "พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. 2512", มาตรา 6 ราชกิจจานุเบกษา 86 (1 มีนาคม 2512) : 7.

⁷⁰ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหิดล, มหาวิทยาลัยมหิดล สารสนเทศ 2532, (กรุงเทพฯ : ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, 2532) หน้า 19.

⁷¹ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ที่ระลึกงานฉลองครบ 25 ปี มหาวิทยาลัยศิลปากร 12 ตุลาคม 2511 (พระนคร: บพิธการพิมพ์, 2511) หน้า 1-7.

ช่วยเหลือจากอัจฉริยศิลป์ชาวอิตาลี ชื่อ Professor corrado Feroci ต่อมาได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เป็น "ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี" และในที่สุดก็ได้รับการยกฐานะ เป็นมหาวิทยาลัยศิลปากร ใน ปี พ.ศ. 2486 ในขั้นแรกเปิดการศึกษาเพียงคณะเดียวคือ คณะจิตรกรรมและประติมากรรม โดยมีศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี เป็นคณบดีท่านแรก การสอนเป็นหลักสูตรปริญญา 5 ปี พ.ศ. 2498 จัดตั้งคณะสถาปัตยกรรมไทย พ.ศ. 2499 จัดตั้งคณะมัณฑนศิลป์ และคณะโบราณคดี ตามลำดับ มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อแรกตั้งสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี และโอนย้ายมา สังกัดกระทรวงวัฒนธรรม เมื่อ พ.ศ. 2495 และเมื่อยุบกระทรวงวัฒนธรรม โอนกลับไปสังกัด กระทรวงศึกษาธิการ เมื่อ พ.ศ. 2501 และ พ.ศ. 2502 โอนย้ายไปสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี ตามนโยบายของรัฐบาล

มหาวิทยาลัยศิลปากรได้รับโปรดเกล้าฯ ให้ใช้ที่ดินบริเวณวังท่าพระ เมื่อ พ.ศ. 2507

จำนวนอาจารย์และพนักงานของมหาวิทยาลัยเดิม เป็นลูกจ้าง ได้รับการยกฐานะ ให้เป็นข้าราชการเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2506⁷² ปัจจุบันมหาวิทยาลัยศิลปากรมีวิทยาเขต 2 แห่ง คือ ที่วังท่าพระ กรุงเทพมหานคร กับที่ทับแก้ว บริเวณพระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม

การขยายวิทยาเขตเพิ่มจากที่วังท่าพระไปสู่วิทยาเขตสนามจันทร์ เนื่องจาก มหาวิทยาลัยศิลปากรมีความจำเป็นจะต้องเปิดสอนคณะวิชาต่าง ๆ เพิ่มเติม บริเวณวังท่าพระ คับแคบ ไม่สามารถจะขยายได้ เพราะเนื้อที่มีจำกัด มหาวิทยาลัยศิลปากรจึงได้เสนอโครงการ ปรับปรุงมหาวิทยาลัยศิลปากรต่อรัฐบาล รัฐบาลรับหลักการเมื่อวันที่ 28 กันยายน 2503 และ มอบให้ หม่อมหลวง ปิ่น มาลากุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเวลานั้น ในฐานะอธิการบดี มหาวิทยาลัยศิลปากรรับไปดำเนินการ และได้รับอนุมัติให้ขยายงานของมหาวิทยาลัยไปยังพระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2509 มีพื้นที่ประมาณ 888 ไร่ 3 งาน 24 ตารางวา ด้วยการจัดตั้งคณะอักษรศาสตร์ขึ้นเป็นคณะแรก เมื่อวันที่ 16 มิถุนายน 2511 นับเป็นคณะที่ 5 ของมหาวิทยาลัย ปัจจุบันวิทยาเขตสนามจันทร์มีคณะ รวม 4 คณะ คือ คณะอักษรศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ และคณะเภสัชศาสตร์

⁷²"พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยศิลปากร (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2506",

2.5 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาวิทยาลัยแห่งนี้ถือกำเนิดมาจาก โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง กระทรวงศึกษาธิการ ตั้งอยู่บริเวณถนนประสานมิตร อำเภอพระโขนง พระนคร เมื่อวันที่ 28 เมษายน 2492⁷³ ระยะแรก รับผู้จบมัธยมศึกษาปีที่ 6 มาเรียนหลักสูตร 3 ปี ได้วุฒิประกาศนียบัตรครูประถม (ป.ป.) และหากเรียนต่อไปอีก 2 ปี จะได้วุฒิประกาศนียบัตรครูมัธยม (ป.ม.) นับเป็นวุฒิที่สูงสุดของอาชีพครูในสมัยนั้น ทำให้เกิดปัญหาขาดแคลนครู เพราะเมื่อไม่สามารถเรียนต่อเพื่อรับปริญญาได้ บรรดาครูทั้งหลายก็หันเหไปเรียนวิชากฎหมายกัน แล้วลาออกไปเป็น อัยการ ผู้พิพากษา ปลัดอำเภอ กระทรวงศึกษาธิการจึงแก้ปัญหาด้วยการประกาศตั้งวิทยาลัยวิชาการศึกษาขึ้น โดยรวมเอาโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงเข้ามารวมไว้ด้วยกัน และให้ตั้งที่ถนนประสานมิตรอย่างเดิม และได้ตราพระราชบัญญัติวิทยาลัยวิชาการศึกษา พ.ศ. 2497 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 71 ตอนที่ 61 วันที่ 28 กันยายน 2497 โดยมีศาสตราจารย์ ดร. สาโรช บัวศรี เป็นอธิการบดีคนแรก

จากนั้น วิทยาลัยวิชาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้ขยายการบริหารการศึกษาโดยตั้งวิทยาเขตในสถานที่ต่าง ๆ ดังนี้ พ.ศ. 2498 จัดตั้งวิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวัน และบางแสน พ.ศ. 2510 จัดตั้งวิทยาลัยวิชาการศึกษาพิษณุโลก พ.ศ. 2511 จัดตั้งวิทยาลัยวิชาการศึกษามหาสารคาม และสงขลา พ.ศ. 2512 จัดตั้งวิทยาลัยวิชาการศึกษาพระนคร พ.ศ. 2513 จัดตั้งวิทยาลัยวิชาการศึกษาพลศึกษา⁷⁴

วิทยาลัยวิชาการศึกษา ได้พัฒนาขยายการศึกษามาจนถึง พ.ศ. 2517 จึงได้รับการยกฐานะเป็น "มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ" โดยการตราพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ. 2517 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 91 ตอนที่ 112 วันที่ 28 มิถุนายน 2517 สำหรับชื่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานให้แก่มหาวิทยาลัย มีความหมายว่า "มหาวิทยาลัยที่เจริญเป็นศรีสง่าแก่มหานคร"⁷⁵ และได้โอนย้ายสังกัดจากกระทรวงศึกษาธิการ มาสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย นับแต่วันที่ 29 มิถุนายน 2517

⁷³ ชม ภูมิภาค, สี่ทศวรรษมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 28 เมษายน 2532

กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., มป.พ. หน้า 14.

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

2.6 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นมหาวิทยาลัยภูมิภาคแห่งแรกของประเทศไทย เพื่อวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือการขยายการศึกษาออกไปตามภาคต่าง ๆ ซึ่งเป็นนโยบายของรัฐบาลสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์⁷⁶

มหาวิทยาลัยแห่งนี้ได้เริ่มดำเนินการมานับแต่กระทรวงศึกษาธิการสมัยหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในสมัยนั้น ได้มีหนังสือถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรีขอจัดตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่⁷⁷ จากนั้นได้มีการโต้ตอบกันระหว่างรัฐบาลกับกระทรวงศึกษาธิการในประเด็นต่าง ๆ หลายประเด็น และในที่สุด คณะรัฐมนตรีเห็นชอบในหลักการให้จัดตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้ เมื่อวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2503⁷⁸

นายกรัฐมนตรีได้มีคำสั่งที่ 120/2506 ลงวันที่ 4 กันยายน 2506 ตั้งคณะกรรมการเตรียมการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานคณะกรรมการ

ในที่สุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้จัดตั้งเมื่อวันที่ 21 มกราคม 2507⁷⁹ โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นนายกสภามหาวิทยาลัย พันเอก พระยาศรีวิสารวาจา เป็นอธิการบดีคนแรก⁸⁰ ปัจจุบัน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เปิดสอนเพื่อการผลิตบัณฑิต รวม 13 คณะวิชา กับตั้งบัณฑิตวิทยาลัยซึ่ง เปิดสอนถึงระดับปริญญาเอก นับเป็นมหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาคแห่งแรกที่เปิดสอนถึงระดับปริญญาเอก⁸¹

⁷⁶ คำปราศรัยของนายกรัฐมนตรี จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี ในพิธีวางศิลาฤกษ์ "อาคารมหาวิทยาลัย" มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. วันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2506.

⁷⁷ หนังสือกระทรวงศึกษาธิการ ค่วนมาก ที่ 3317/2503 ลงวันที่ 1 มีนาคม 2503 จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.

⁷⁸ หนังสือสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 3134/2506 ลงวันที่ 31 มีนาคม 2503 ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ.

⁷⁹ "พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ. 2507", ราชกิจจานุเบกษา 81 (21 มกราคม 2507) : 25-44.

⁸⁰ "ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องแต่งตั้งอธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่", ราชกิจจานุเบกษา 81 (4 พฤษภาคม 2507) : 6.

⁸¹ หนังสือทบวงมหาวิทยาลัยที่ ทม 0205/6175 ลงวันที่ 10 มีนาคม 2532 จากปลัดทบวงมหาวิทยาลัย ถึงอธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

2.7 มหาวิทยาลัยขอนแก่น ถือกำเนิดเมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2509 ด้วยการตราพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยขอนแก่น พ.ศ. 2508 และได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 83 ตอนที่ 8 วันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2508

มหาวิทยาลัยขอนแก่นนับว่าเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่เดิมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีนโยบายจะขยายการศึกษาระดับอุดมศึกษาไปสู่ภูมิภาค โดยคิดจะจัดตั้งมหาวิทยาลัยที่จังหวัดอุบลราชธานีแต่ได้ชะงักลง เนื่องจากเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้น เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2503 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้วางนโยบายที่จะพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จึงได้จัดให้มีการประชุมคณะกรรมการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ณ ตึกบัญชาการ ทำเนียบนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2505 และมีมติเห็นชอบที่จะให้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้วยการจัดตั้งคณะกรรมการเตรียมการจัดตั้งสถาบัน รวม 7 ท่าน มีนายอภัย จันทวิมล เป็นประธานอนุกรรมการ^{๑๒} คณะอนุกรรมการได้พิจารณาในระยะแรกจะให้ใช้ชื่อสถาบันที่ตั้งขึ้นใหม่ว่า "สถาบันเทคนิคขอนแก่น (Khonkaen Institute of Technology)" ต่อมาจึงได้เปลี่ยนชื่อเป็นมหาวิทยาลัยขอนแก่น^{๑๓}

คณะผู้สำรวจงานการจัดหาสถานที่ก่อสร้างมหาวิทยาลัยได้นำเสนอนายกรัฐมนตรี

4 แห่ง คือ

1. สถานพยาบาลสีฐาน เนื้อที่ 3,116 ไร่ 3 งาน 32 5/7 ตารางวา ห่างจากจังหวัดประมาณ 3 กิโลเมตร
2. บ้านโนนสมบูรณ์ ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 15-20 กิโลเมตร
3. สถานีบำรุงพันธุ์สัตว์ท่าพระ เนื้อที่ 2,359 ไร่ ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 12 กิโลเมตร

^{๑๒} มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ครบรอบ 25 ปี มหาวิทยาลัยขอนแก่น (ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภักดิ์ ออฟเซ็ท, 2532), หน้า 3.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

4. บ้านคำแก่นคูณ ตำบลสำราญ ห่างจากตัวเมืองประมาณ 25 กิโลเมตร จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้เดินทางไปตรวจราชการที่จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2505 และได้พิจารณาตัดสินใจจัดตั้งมหาวิทยาลัยขอนแก่นที่บริเวณบ้านสีฐาน^{๘๔} การเตรียมการจัดตั้งมหาวิทยาลัย ได้พยายามจัดให้มีการเตรียมการด้านต่าง ๆ อย่างรอบคอบด้วยการจัดตั้งคณะกรรมการในการนี้ถึง 4 คณะ คือ^{๘๕}

1. คณะอนุกรรมการวิชาการและจัดรูปบริหาร มีพลเอกเนตร เขมะโยธิน เป็นประธาน
2. คณะอนุกรรมการวางแผนและควบคุมการก่อสร้างอาคารและถนน มีนายพิมล กลกิจ เป็นประธาน
3. คณะอนุกรรมการจัดซื้อครุภัณฑ์และตรวจรับ มีนายพิมล กลกิจ เป็นประธาน
4. คณะอนุกรรมการการติดต่อ และขอรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ มีนายบุญชนะ อัครถาวร เป็นประธาน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดมหาวิทยาลัยขอนแก่นอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2510 มหาวิทยาลัยขอนแก่น เริ่มต้นประกอบด้วย 3 คณะวิชา คณะเกษตรศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ และต่อมาได้ตั้งคณะอื่น ๆ เพิ่มขึ้นอีกหลายคณะในปัจจุบัน

2.8 สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ถือกำเนิดเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2509 ด้วยการตราพระราชบัญญัติสถาบันพัฒนบริหารศาสตร์ พ.ศ. 2509 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่มที่ 83 ตอนที่ 29 วันที่ 31 มีนาคม 2509 เป็นนิติบุคคล มีฐานะเป็นกรม สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี แบ่งส่วนราชการออกเป็น

1. สำนักงานอธิการบดี
2. คณะรัฐประศาสนศาสตร์
3. คณะบริหารธุรกิจ
4. คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ
5. คณะสถิติประยุกต์

^{๘๔} ครอบคลุม 25 ปี มหาวิทยาลัยขอนแก่น. (ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภักดิ์ ออฟเซ็ทขอนแก่น), หน้า 4.

^{๘๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า 11

6. สำนักวิจัย
7. สำนักฝึกอบรม
8. สำนักบรรณสารการพัฒนา

สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์ กำเนิดจากการพัฒนาคณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ขึ้นเป็นสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ และเพิ่มคณะวิชาอื่น ๆ อีก ดังกล่าวข้างต้น และได้ทำพิธีเปิดสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ณ อาคารคณะรัฐประศาสนศาสตร์ ภายในบริเวณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2509 โดยมีจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นประธานพิธีเปิด^{๘๖} ก่อนที่จะย้ายมาอยู่ ณ บริเวณคลองจั่น เขต บางกะปิ กรุงเทพมหานคร ในปัจจุบัน

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ในระยะเริ่มต้นมีจอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น เป็นนายกสภาสถาบัน นับเป็นนายกสภาสถาบันคนแรก และศาสตราจารย์ บุญชนะ อัครถาวร เป็นอธิการบดีสถาบันคนแรก สถาบันนี้มีชื่อเรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า "National Institute of Development Administration" ซึ่งมีอักษรย่อว่า NIDA คนทั่วไปนิยมเรียกติดปากว่า "นิด้า"

2.9 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ความคิดที่จะจัดตั้งมหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาค 3 แห่ง คือ ภาคเหนือที่เชียงใหม่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่อุบลราชธานี และภาคใต้ที่สงขลามีมาตั้งแต่ พ.ศ. 2484 และได้ลงมือสำรวจไปบ้างแล้ว แต่ได้หยุดชะงักลงเนื่องจากเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2

คณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ชุดแรก ซึ่งมีจอมพลประภาส จารุเสถียร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นประธาน ได้จัดให้มีการประชุมปรึกษากันเมื่อวันที่ 29 มกราคม 2505 มอบหมายให้กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย เป็นเจ้าของเรื่อง พิจารณาวางแผนโครงการจัดตั้งมหาวิทยาลัย โดยขั้นแรกจะให้จัดตั้งเป็นวิทยาลัยศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ (College of Arts and Science)^{๘๗} ก่อนแล้วจึงจะขยายเป็นมหาวิทยาลัยภายหลัง

^{๘๖} สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ครบรอบ 20 ปี (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529), หน้า 28.

^{๘๗} มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, อนุสรณ์ 20 มอ. (กรุงเทพฯ : โอ. เอส. พรินต์ติ้งเฮาส์ 2531) หน้า 34.

ในปี พ.ศ. 2507 พันเอก ถนัด คอมันต์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้รับแต่งตั้งให้ เป็นประธานคณะกรรมการพัฒนาภาคใต้ ต่อจากจอมพลประภาส จารุเสถียร คณะกรรมการได้ประชุมพิจารณา และมีมติรับแนวทางการก่อตั้งมหาวิทยาลัยให้มีรูปแบบคล้าย มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา คือมีวิทยาเขต (Campus) กระจายอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ คณะรัฐมนตรีในการประชุมวันที่ 15 มิถุนายน 2508 มีมติรับหลักการจัดตั้ง มหาวิทยาลัยภาคใต้ และอนุมัติให้แต่งตั้งคณะกรรมการก่อตั้งมหาวิทยาลัยภาคใต้ขึ้น โดยมี พันเอก ถนัด คอมันต์ เป็นประธาน

คณะกรรมการก่อตั้งมหาวิทยาลัยภาคใต้ได้มีการประชุมครั้งแรก เมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม 2508 และมีความเห็นว่าสมควรจะได้สร้างมหาวิทยาลัยแนวใหม่ มีคณะวิชากระจาย อยู่ในหลาย ๆ จังหวัดภาคใต้ และมีการร่วมทุนระหว่างรัฐบาลกับเอกชน มี Board of Senate ความคุมทางวิชาการ หลักการนี้ได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการระดับอุดมศึกษา สภาการศึกษาแห่งชาติ และจัดให้มีคณะกรรมการบริหาร^{๘๘} (Executive Committee) คล้าย A.I.T. มีความคล่องตัวในการบริหารมากกว่ามหาวิทยาลัยอื่น แต่ในที่สุด ในการเสนอพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ก็มีรูปแบบเช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยอื่น ๆ โดยเฉพาะได้นำ รูปแบบของมหาวิทยาลัยขอนแก่นมาไว้เกือบจะทั้งหมด และจัดรูปแบบมหาวิทยาลัยเป็น 2 วิทยาเขต คือ

1. ตั้งศูนย์ของมหาวิทยาลัย ตั้งที่เขตตำบลคองหงส์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เป็นที่ตั้งคณะวิศวกรรมศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ และคณะแพทยศาสตร์ โดยศาสตราจารย์ ดร.สตางค์ มงคลสุข ได้ติดต่อขอรับบริจาคที่ดินจากคุณหญิงหลง อรรถกระวีสุนทร น้อมเกล้าถวาย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จำนวน 690 ไร่เศษ เมื่อ พ.ศ. 2510

2. วิทยาเขตปัตตานี ตั้งอยู่ที่ตำบลลูสะมิแล อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี มหาวิทยาลัยได้รับพระกรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ พระราชทานชื่อ เพื่อเป็นศิริมงคล นามว่า "มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์" เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2510^{๘๙}

^{๘๘} มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, อนุสรณ์ 20 มอ. (กรุงเทพฯ : โอ. เอส.

พริ้นติ้งเฮาส์ 2531) หน้า 41

^{๘๙} เรื่องเดียวกัน. หน้า 44.

พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 85 ตอนที่ 24 วันที่ 12 มีนาคม 2511 และได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง พันเอก ถนัด คอมันตร์ เป็นอธิการบดีคนแรก^{๙๐} และนายสอาด มงคลสุข เป็นรองอธิการบดี โดยมีท่านนายกรัฐมนตรี เป็นนายกสภามหาวิทยาลัย

2.10 มหาวิทยาลัยรามคำแหง ถือกำเนิดในระยะเริ่มต้นมีลักษณะเป็นตลาดวิชา เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2514 ด้วยการตราพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. 2514 และได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 88 ตอนที่ 24 ลงวันที่ 2 มีนาคม 2514 ประกอบด้วย ส่วนราชการ ดังนี้

1. สำนักงานอธิการบดี
2. คณะนิติศาสตร์
3. คณะบริหารธุรกิจ
4. คณะมนุษยศาสตร์
5. คณะศึกษาศาสตร์
6. สำนักบริการทางวิชาการและทดสอบประเมินผล

และได้เปิดรับนักศึกษาปีแรกเมื่อ พ.ศ. 2514 มีจำนวนนักศึกษามัธยมศึกษาเข้าศึกษาจำนวน 37,198 คน^{๙๑}

ต่อมาในปี พ.ศ. 2516 มหาวิทยาลัยได้เพิ่มคณะวิชาอีก 3 คณะ คือ

1. คณะวิทยาศาสตร์
2. คณะรัฐศาสตร์
3. คณะเศรษฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นมหาวิทยาลัยตลาดวิชา มหาวิทยาลัยแห่งนี้ นับต่อจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีลักษณะที่สำคัญ คือ นักศึกษาทุกคนมีสิทธิ์สมัครเข้าศึกษาโดยไม่ต้องสอบคัดเลือก และการจัดการศึกษาใช้สื่อทางไกล และจัดให้นักศึกษามาท่องคำอธิบายของอาจารย์ผู้สอนที่มหาวิทยาลัยได้ด้วยในทุกรายวิชาได้อีกทางหนึ่ง

^{๙๐}มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, อนุสรณ์ 20 มอ. (กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรินติ้งเฮาส์ 2531) หน้า 44.

^{๙๑}รามคำแหง, 15 ปีรามคำแหง (กรุงเทพฯ : บริษัทด่วนสุทธาการพิมพ์จำกัด 2529) หน้า 30.

ปัจจุบันมหาวิทยาลัยรามคำแหง เปิดสอนถึงระดับปริญญาโท 4 สาขาวิชา คือ รัฐศาสตร์ เคมีประยุกต์ เศรษฐศาสตร์ และภูมิศาสตร์

2.11 สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง⁹² เป็นสถาบันที่ถือกำเนิดมาจาก ศูนย์ฝึกโทรคมนาคมนนทบุรี สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2503 ที่อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี และต่อมา พ.ศ. 2507 ได้ปรับฐานะเป็นวิทยาลัยโทรคมนาคมนนทบุรี

พ.ศ. 2510 กระทรวงศึกษาธิการ ได้ขออนุมัติคณะรัฐมนตรี ยกฐานะขึ้นเป็นสถาบันเทคโนโลยี โดยรวมเอาวิทยาลัยเทคนิคนนทบุรี วิทยาลัยเทคนิคพระนครเหนือเข้าด้วยกัน และใช้ชื่อที่ได้รับพระราชทานนามว่า "สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า" เป็นชื่อสถาบัน เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2513 และรัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติเพื่อการนี้ เมื่อวันที่ 23 เมษายน 2514⁹³ โอนย้ายมาสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ. 2517

สถาบันแห่งนี้ได้ย้ายจากนนทบุรี มาตั้งอยู่ที่ลาดกระบัง พร้อมเปลี่ยนชื่อเป็นวิทยาเขตเจ้าคุณทหารลาดกระบัง การใช้ชื่อ "เจ้าคุณทหาร" นั้น เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่ เจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์ (วร บุนนาค) ที่คนทั่วไปเรียกท่านว่า "เจ้าคุณทหาร" ทั้งนี้ ด้วยทายาทท่านคือ ท่านเลี่ยม พรตพิทยพยัค ได้แจ้งความประสงค์ไว้ในโอกาสบริจาคที่ดินสร้างสถาบัน พ.ศ. 2515 วิทยาลัยโทรคมนาคม แปรสภาพเป็น คณะวิศวกรรมศาสตร์ วิทยาลัยวิชาการก่อสร้าง โดยย้ายจากกรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ แปรสภาพมาเป็นคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

ภายหลังจากที่ได้รวมวิทยาลัยทั้ง 3 เข้าเป็นสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าแล้ว ทำให้เกิดปัญหาในการบริหาร เนื่องจากแต่ละวิทยาเขตมีปรัชญาและแหล่งที่เกิดแตกต่างกัน จึงได้แยกตัวออกเป็นสถาบันอิสระ โดยใช้พระราชบัญญัติเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อความคล่องตัวในการบริหาร จึงทำให้สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง มีฐานะเป็นนิติบุคคล

⁹² สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง. เอกสารพิมพ์เผยแพร่ของสถาบัน มปท. มปป.

⁹³ "พระราชบัญญัติสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า พ.ศ. 2514", ราชกิจจานุเบกษา 88 (23 เมษายน 2514) : 103-122.

ในปัจจุบัน^{๙๔}

2.12 สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี^{๙๕} สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรีวิวัฒนาการมาจากวิทยาลัยเทคนิคธนบุรี สังกัดกรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ จัดตั้งเมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2503 ในเนื้อที่ 133 ไร่ ถนนประชาอุทิศ ซอยสุขสวัสดิ์ 48 แขวงบางมด เขตราชบุรีบูรณะ กทม.

พ.ศ. 2510 กระทรวงศึกษาธิการได้ขออนุมัติคณะรัฐมนตรียกฐานะขึ้นเป็นสถาบันเทคโนโลยี โดยรวมเอาวิทยาลัยเทคนิคธนบุรี วิทยาลัยเทคนิคพระนครเหนือ และวิทยาลัยโพรคมานาคมเข้าด้วยกัน โดยใช้ชื่อซึ่งได้รับพระกรุณาโปรดเกล้า รัชชื้อว่า "สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า" เป็นชื่อสถาบัน เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2513 และรัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติเพื่อการนี้ เมื่อวันที่ 23 เมษายน 2514^{๙๖} โอนย้ายมาสังกัดทบวงมหาวิทยาลัยปี พ.ศ. 2517

การบริหารมีความไม่สะดวก เนื่องจากสถาบันทั้ง 3 มีปรัชญา และแหล่งที่เกิดแตกต่างกัน จึงได้แยกตัวออกเป็นสถาบันอิสระ โดยใช้พระราชบัญญัติเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อความคล่องตัวในการบริหาร จึงทำให้สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรีเป็นนิติบุคคลในปัจจุบัน^{๙๗}

2.13 สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ ถือกำเนิดมาจากโรงเรียนเทคนิคพระนครเหนือ^{๙๘} สังกัดกรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ จัดตั้งเมื่อวันที่ 19

^{๙๔}"พระราชบัญญัติสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ พ.ศ. 2508, ราชกิจจานุเบกษา 103 (19 กุมภาพันธ์ 2529) : 1-32.

^{๙๕}พิธีพระราชทานปริญญาบัตร สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี. 18 ตุลาคม 2532 มปท. มปป.

^{๙๖}"พระราชบัญญัติสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า พ.ศ. 2514", ราชกิจจานุเบกษา (23 เมษายน 2514) : 103-122.

^{๙๗}"พระราชบัญญัติสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ พ.ศ. 2508", ราชกิจจานุเบกษา 103 (19 กุมภาพันธ์ 2529) : 1-32.

^{๙๘}อนุสรณ์ 30 ปี สจพ. 2502-2532 (กรุงเทพมหานคร มปท., ท.ทท.), หน้า 14.

กุมภาพันธ์ 2502 โดยได้รับการสนับสนุนจากประเทศเยอรมัน ซึ่งเรียกว่าโรงเรียนเทคนิคไทย-เยอรมัน อีกชื่อหนึ่ง ต่อมาได้รับการยกฐานะเป็นวิทยาลัยเทคนิคพระนครเหนือ" โดยตั้งอยู่ที่อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี

วิทยาลัยเทคนิคพระนครเหนือ ได้รวมกับวิทยาลัยโพรคมนาคม ซึ่งตั้งอยู่ที่อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี และวิทยาลัยเทคนิคธนบุรี โดยใช้ชื่อ "สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า" ซึ่งเป็นชื่อที่ได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2513⁹⁹ และรัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติจัดตั้งสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า เมื่อวันที่ 23 เมษายน 2514¹⁰⁰

การบริหารสถาบันดำเนินการไปด้วยความไม่สะดวก และในที่สุดสถาบันเทคโนโลยีพระนครเหนือก็ได้แยกตัวออกเป็นสถาบันอิสระ มีฐานะเป็นนิติบุคคล¹⁰¹

2.14 สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้¹⁰² ตั้งอยู่ที่แม่โจ้ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ สถาบันการศึกษาแห่งนี้ถือกำเนิดมาจากโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรม ประจำภาคเหนือ กระทรวงธรรมการ เปิดสอนครั้งแรกเมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2479 โดยรับผู้จบมัธยมปีที่ 6 เรียนต่อหลักสูตร 2 ปี พ.ศ.2481 โอนย้ายจากกระทรวงธรรมการ ไปสังกัดกระทรวงเกษตรราธิการ และเปลี่ยนเป็น "วิทยาลัยเกษตรศาสตร์แม่โจ้" สอนหลักสูตรระดับอนุปริญา 3 ปี ทางด้านเกษตรศาสตร์ สหกรณ์ และวนศาสตร์ พ.ศ.2482 กระทรวงเกษตรราธิการได้ตั้ง วิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่เกษตรกลาง บางเขน กทม. และให้แม่โจ้เป็นโรงเรียนเตรียมวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ.2486 วิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้รับการยกฐานะเป็น "มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์" แม่โจ้จึงเปลี่ยนสภาพเป็น โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. 2491

⁹⁹ หนังสือราชเลขาธิการ ที่ รล 002/2259 ลงวันที่ 28 พฤษภาคม 2513.

¹⁰⁰ "พระราชบัญญัติเทคโนโลยีพระจอมเกล้า พ.ศ. 2514", ราชกิจจานุเบกษา (23 เมษายน 2514) : 103-122.

¹⁰¹ "พระราชบัญญัติ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ พ.ศ. 2528", ราชกิจจานุเบกษา 103 (19 กุมภาพันธ์ 2529) : 1-32.

¹⁰² ข่าวสาร แม่โจ้ เทคโนโลยีการเกษตร ฉบับพิเศษ. อนุสรณ์แม่โจ้ 50 ปี (2477-2527) ธนิต มะลิสวรรณ บรรณาธิการ มพท.

โอนย้ายจากกระทรวงเกษตรธิการไปขึ้นกับกรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เรียกว่า "โรงเรียนเกษตรกรรมแม่โจ้" พ.ศ. 2499 ได้รับการยกฐานะเป็น "วิทยาลัยเกษตรกรรมแม่โจ้" และในที่สุด วิทยาลัยได้รับการยกฐานะเป็น "สถาบันเทคโนโลยีการเกษตร"¹⁰³ เมื่อ พ.ศ. 2522 ได้มีการปรับปรุงให้สถาบันสถานผลิตบัณฑิตมีสูงกว่าปริญญาตรีได้ และ พ.ศ. 2525 ได้แก้ไขชื่อจาก "สถาบันเทคโนโลยีการเกษตร" เป็น "สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้"¹⁰⁴

2.15 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ถือกำเนิดขึ้นเพื่อที่จะขยายโอกาสทางการศึกษาระดับอุดมศึกษาแก่ประชาชนให้มากที่สุด อันเป็นความคิดริเริ่มของศาสตราจารย์ ดร. วิจิตร ศรีสอ้าน ได้นำเสนอ ศาสตราจารย์ ดร. เกษม สุวรรณกุล รัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2521 รัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัย เห็นด้วยในหลักการ จึงได้นำเสนอคณะรัฐมนตรี และรัฐบาลได้นำเสนอสภานิติบัญญัติแห่งชาติพิจารณาเมื่อวันที่ 7 เมษายน 2521¹⁰⁵ และสภานิติบัญญัติแห่งชาติได้พิจารณารับหลักการร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัย...ที่รัฐบาลเสนอ ในการประชุมครั้งที่ 23 เมื่อวันศุกร์ที่ 21 เมษายน 2521¹⁰⁶ และได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันทรงพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทานชื่อ "มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช" ตามพระนามเดิมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เมื่อครั้งดำรงพระอิสริยยศเป็น "กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา" และพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ใช้พระราชลัญจกรในรัชกาลที่ 7 ซึ่งเป็นรูปพระแสงศรสามองค์ นำมาประกอบกับเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์อันเป็นสัญลักษณ์ของกรุงสุโขทัย เป็นตราประจำมหาวิทยาลัย¹⁰⁷

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁰³"พระราชบัญญัติสถาบันเทคโนโลยีการเกษตร พ.ศ. 2518", ราชกิจจานุเบกษา 92 (19 กุมภาพันธ์ 2518) : 1-21.

¹⁰⁴"พระราชบัญญัติเปลี่ยนชื่อสถาบันเทคโนโลยีการเกษตร เป็นสถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้ พ.ศ. 2525", ราชกิจจานุเบกษา 99 (3 กุมภาพันธ์ 2525) : 4-6.

¹⁰⁵หนังสือสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ สร 0203/6200 ลงวันที่ 7 เมษายน 2521 จากนายกรัฐมนตรีถึงประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ.

¹⁰⁶รายงานการประชุมสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ครั้งที่ 23 ถึง ครั้งที่ 25 เล่ม 6 พ.ศ. 2521 โรงพิมพ์กองพิมพ์ สำนักเลขาธิการรัฐสภา, กรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2520, หน้า 47-98.

¹⁰⁷มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 10 ปี มสธ. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ครบรอบ 1 ทศวรรษ. 5 กันยายน 2531, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2531) หน้า 8.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงลงพระปรมาภิไธยในพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช เมื่อวันที่ 5 กันยายน 2521 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 95 ตอนที่ 99 วันที่ 21 กันยายน 2521 มหาวิทยาลัยจึงถือวันนี้เป็นวันสถาปนามหาวิทยาลัย และมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า แต่งตั้งกรรมการสภามหาวิทยาลัยชุดแรก โดยมีศาสตราจารย์ ดร. เกษม สุวรรณกุล ดำรงตำแหน่งนายกสภามหาวิทยาลัย ศาสตราจารย์ ดร. วิจิตร ศรีสอ้าน ดำรงตำแหน่งอธิการบดีคนแรก¹⁰⁸ และเป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งมหาวิทยาลัยด้วย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช เปิดรับนักศึกษารุ่นแรกเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2523 ใน 3 สาขาวิชา คือ

1. สาขาวิชาศิลปศาสตร์
2. สาขาวิชาศึกษาศาสตร์
3. สาขาวิชาวิทยาการจัดการ

ต่อมาในปี พ.ศ. 2525 ได้เปิดสอนอีก 4 สาขาวิชา คือ

1. สาขาวิชานิติศาสตร์
2. สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ
3. สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์
4. สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์
5. สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์

พ.ศ. 2526 เปิดสอนสาขาวิชารัฐศาสตร์

พ.ศ. 2527 เปิดสอนสาขาวิชานิติศาสตร์ รวมเป็น 10 สาขาวิชา

2.16 สถาบันอุดมศึกษาเอกชน

ในปี พ.ศ. 2512 รัฐได้พิจารณาเห็นว่าจัดการอุดมศึกษาไม่ควรเป็นภาระของรัฐแต่เพียงฝ่ายเดียว ภาคเอกชนที่มีความพร้อมอาจเข้ามาช่วยแบ่งเบาภาระของรัฐในด้านนี้ได้ จึงมีการออกพระราชบัญญัติวิทยาลัยเอกชนขึ้นมาใน พ.ศ. 2512 ต่อมา มีการยกเลิกและออกพระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชนใหม่อีกฉบับหนึ่งใน พ.ศ. 2522 โดยมีสาระสำคัญว่า อาจมีการจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาเอกชนในรูปแบบของมหาวิทยาลัย วิทยาลัยหรือสถาบันได้และอยู่ในความ

¹⁰⁸ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 10 ปี มสธ. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ครอบรอบ 1 ทศวรรษ. 5 กันยายน 2531, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2531)

ควบคุมดูแลของทบวงมหาวิทยาลัย สถาบันอุดมศึกษาเอกชนมีสถานะ เป็นนิติบุคคล และสามารถจัดการอุดมศึกษาได้ทุกชั้นปริญญา หากได้รับอนุญาตจากทบวงมหาวิทยาลัย สถาบันอุดมศึกษาเอกชนที่ว่านี้ ไม่รวมถึงสถาบันอุดมศึกษาที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมายว่าด้วยสถาบันอุดมศึกษาเอกชนนั้น ๆ วิทยาลัยที่จัดตั้งขึ้นโดยคณะสงฆ์ เพื่อการศึกษาของสงฆ์และสถาบันอุดมศึกษาที่จัดตั้งขึ้นตามสนธิสัญญาหรือความตกลงระหว่างประเทศ¹⁰⁹ อันเป็นการจำแนกสถาบันอุดมศึกษาในประเทศออกเป็น 3 ประเภทอย่างชัดเจนคือ

1. สถาบันอุดมศึกษาของรัฐ
2. สถาบันอุดมศึกษาเอกชน
3. สถาบันอุดมศึกษาพิเศษ เชิงวิทยาลัยของสงฆ์และสถาบันอุดมศึกษาที่จัดตั้งตามสนธิสัญญา

เฉพาะสถาบันอุดมศึกษา 2 ประเภทแรกเท่านั้นที่มีกฎหมาย ระเบียบการปฏิบัติราชการของทบวงมหาวิทยาลัยกำหนดให้อยู่ในความกำกับการดูแลของทบวงมหาวิทยาลัย¹¹⁰

ในปัจจุบันมีการจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาเอกชนขึ้น 27 แห่ง การจัดตั้งสถาบันเหล่านี้แตกต่างจากการจัดตั้งมหาวิทยาลัยของรัฐ ในกรณีมหาวิทยาลัยของรัฐต่างมีกฎหมายจัดตั้งรองรับและจัดระเบียบแยกจากกันไปเป็นราย ๆ เหมือนการออกกฎหมายรับรองสถานะของส่วนราชการบางแห่งหรือรัฐวิสาหกิจต่าง ๆ ส่วนสถาบันอุดมศึกษาเอกชนนั้นต่างอยู่ภายใต้กฎหมายฉบับเดียวกันคือ พระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชน พ.ศ.2522 ซึ่งผู้ประสงค์จะขออนุญาตจัดตั้งต้องไปดำเนินการขออนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัย ต่อเมื่อได้รับอนุญาตแล้วจึงจะเปิดดำเนินการได้ และมีสถานะ เป็นนิติบุคคลทันทีที่ได้รับอนุญาต เมื่อการจัดตั้งผิดเงื่อนไข หรือไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย รัฐมนตรีอาจเพิกถอนใบอนุญาตได้ ซึ่งมีผลให้สถาบันนั้นสิ้นสุดความเป็นนิติบุคคล และต้องยุติการดำเนินการ¹¹¹ การจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาเอกชน จึงมีลักษณะเหมือนการจดทะเบียนจัดตั้งห้างหุ้นส่วน บริษัท เป็นนิติบุคคล กล่าวคือมีกฎหมายเพียงฉบับเดียวแล้วให้ไปดำเนินการ

¹⁰⁹"พระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชน พ.ศ.2522", มาตรา 6 ราชกิจจานุเบกษา 96 (27 เมษายน 2522) : 3.

¹¹⁰"พระราชบัญญัติระเบียบการปฏิบัติราชการของทบวงมหาวิทยาลัย พ.ศ.2520", มาตรา 4, ราชกิจจานุเบกษา 94 (12 เมษายน 2520) : 310-312.

¹¹¹"พระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชน พ.ศ.2522", มาตรา 10-12, ราชกิจจานุเบกษา 96 (27 เมษายน 2522) : 4-5.

การจัดตั้งกันได้ หรือถ้าจะเทียบกันต่างประเทศคือการขออนุญาตรับ Charter ไปเปิดดำเนินการนั้นเอง ที่เป็นเช่นนี้น่าจะเกิดจากความคิดที่ว่ารัฐบาลมีอำนาจและมีความจำเป็นต้องควบคุมดูแลสถาบันอุดมศึกษาเอกชนมากกว่ากรณีมหาวิทยาลัยของรัฐ นอกจากนั้น สถาบันอุดมศึกษาเอกชนทั้งได้รับการปฏิบัติจากรัฐอย่างทัดเทียมกัน จึงควรมีรูปแบบมาตรฐานเดียวกัน การออกกฎหมายฉบับเดียวจึงเป็นการเพียงพอ ประการสำคัญคือในหลายเรื่องที่ภาคเอกชนอาจต้องการความคล่องตัวตามข้อจำกัดด้านงบประมาณ และความพร้อมของตน จึงควรออกเป็นระเบียบข้อบังคับหรือประกาศต่าง ๆ ตามที่สถาบันอุดมศึกษาเอกชนจะดำเนินการแยกกันออกไปตามความมุ่งหมายและความจำเป็นของแต่ละแห่ง ซึ่งไม่อาจบังคับไว้โดยชัดแจ้งในกฎหมายได้ ถ้าจะว่าไปแล้ว เรื่องนี้ก็เหมือนกับการจัดตั้งนิติบุคคลภาคเอกชนทั้งหลายนั่นเอง ซึ่งจะมีขึ้นหรือไม่ก็ได้ และจะยกเลิกเสียเมื่อใดก็ได้ แม้อันต่างประเทศก็เป็นอย่างเดียวกัน สิ่งที่ปรากฏในกฎหมายเป็นแต่เพียงเงื่อนไขการใช้อำนาจของรัฐว่าถ้าภาคเอกชนจะขออนุญาตตั้งต้องดำเนินการอย่างไร และถ้ารัฐจะเข้าควบคุมต้องดำเนินการอย่างไร มีกระบวนการอย่างไร และมีบทกำหนดโทษแก่ผู้ฝ่าฝืนอย่างไร นับว่าเป็นวิวัฒนาการอีกก้าวหนึ่งของการอุดมศึกษาของไทย ซึ่งก่อน พ.ศ. 2512 ยังไม่เป็นที่รู้จักกันและคิดกันว่าเรื่องนี้เป็นอำนาจหน้าที่ของรัฐเท่านั้น ภาคเอกชนหาอาจทำได้ไม่ ในขณะที่การอุดมศึกษาในบางประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา อยู่ในมือของภาคเอกชนมาช้านาน ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะความตื่นตัวของวงการศาสนจักรก็ได้ เพราะสถาบันอุดมศึกษาเอกชนเก่าแก่หลายแห่ง เช่น มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด จัดตั้งและดำเนินการโดยคณะนักบวช และดำเนินการแข่งขันควบคู่กันมากับมหาวิทยาลัยของรัฐโดยตลอด เขามีประวัติวิวัฒนาการยาวนานพอกัน และสถาบันอุดมศึกษาเอกชนหลายแห่งกลับมีขีดความสามารถสูงกว่าของรัฐด้วยซ้ำ

ปัจจุบันมีสถาบันอุดมศึกษา เอกชนในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย จำนวน 27

แห่ง¹¹² คือ

<u>ชื่อมหาวิทยาลัย/วิทยาลัย/สถาบัน</u>	<u>วันที่ได้รับอนุญาตให้จัดตั้ง</u>	<u>สถานที่จัดตั้ง</u>
1. มหาวิทยาลัยกรุงเทพ	28 พฤษภาคม 2513	กรุงเทพฯ
2. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์	28 พฤษภาคม 2513	กรุงเทพฯ
3. มหาวิทยาลัยศรีปทุม	28 พฤษภาคม 2513	กรุงเทพฯ
4. มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย	17 มิถุนายน 2513	กรุงเทพฯ

¹¹² กองสถาบันอุดมศึกษาเอกชน สำนักงานปลัดทบวงมหาวิทยาลัย, เอกสาร

<u>ชื่อมหาวิทยาลัย/วิทยาลัย/สถาบัน</u>	<u>วันที่ได้รับอนุญาตให้จัดตั้ง</u>	<u>สถานที่จัดตั้ง</u>
5. มหาวิทยาลัยเทคนิคสยาม	28 กันยายน 2516	กรุงเทพฯ
6. มหาวิทยาลัยพายัพ	21 มีนาคม 2517	เชียงใหม่
7. วิทยาลัยอัสสัมชัญบริหารธุรกิจ	16 มิถุนายน 2515	กรุงเทพฯ
8. วิทยาลัย เอ เชียอาค เนย์	6 สิงหาคม 2516	กรุงเทพฯ
9. วิทยาลัยแสงธรรม	19 เมษายน 2519	นครปฐม
10. วิทยาลัยศรีอีสาน (คณาส์วัสดีอุทิศ)	23 กุมภาพันธ์ 2522	มหาสารคาม
11. วิทยาลัยหัวเฉียว	17 ธันวาคม 2524	กรุงเทพฯ
12. วิทยาลัยคริสเตียน	19 กันยายน 2526	กรุงเทพฯ
13. วิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล	2 มีนาคม 2527	นครราชสีมา
14. วิทยาลัยศรีโสภณ	25 กรกฎาคม 2527	นครศรีธรรมราช
15. วิทยาลัยสยามบัณฑิต	25 มกราคม 2528	ร้อยเอ็ด
16. วิทยาลัยรังสิต	25 พฤษภาคม 2528	ปทุมธานี
17. วิทยาลัยพยาบาล เซนต์หลุยส์	13 มิถุนายน 2528	กรุงเทพฯ
18. วิทยาลัยบัณฑิตพิชญ์โลก	25 มีนาคม 2529	พิษณุโลก
19. วิทยาลัยมิชชั่น	25 มีนาคม 2529	กรุงเทพฯ
20. วิทยาลัยภาคกลาง	13 กุมภาพันธ์ 2530	นครสวรรค์
21. วิทยาลัย เกษมบัณฑิต	24 กุมภาพันธ์ 2530	กรุงเทพฯ
22. วิทยาลัยบัณฑิตสกลนคร	13 พฤษภาคม 2530	สกลนคร
23. วิทยาลัยโยนก	12 มกราคม 2531	ลำปาง
24. วิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	8 มีนาคม 2531	ขอนแก่น
25. วิทยาลัย เซนต์จอห์น	5 มกราคม 2532	กรุงเทพฯ
26. วิทยาลัยมหานคร	27 กุมภาพันธ์ 2532	กรุงเทพฯ
27. สถาบันเทคโนโลยีสังคม (เกริก)	28 พฤษภาคม 2513	กรุงเทพฯ

2.17 สถาบันอุดมศึกษาในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ

ปัจจุบันกระทรวงศึกษาธิการมีสถาบันอุดมศึกษาที่ผลิตบุคลากรในระดับ

ปริญญาตรี 2 แห่งคือ

2.17.1 สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล สถาบันแห่งนี้ถือกำเนิดมาจากการรวมวิทยาลัยที่เปิดสอนทางด้านอาชีวศึกษา ซึ่งตั้งกระจายอยู่ทั่วประเทศ จำนวน 28 แห่ง¹¹³ ของกรมอาชีวศึกษาเข้าด้วยกัน เรียกว่า "วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา" และให้แต่ละแห่งเป็นวิทยาเขตในสังกัดวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา โดยการตราพระราชบัญญัติขึ้นรองรับเมื่อ พ.ศ. 2518 และจัดการศึกษาระดับปริญญาตรีและต่ำกว่าปริญญาตรี และให้เป็นส่วนราชการเทียบเท่ากรม สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ¹¹⁴ และแบ่งการบริหารออกเป็น 9 คณะวิชา สถาบันได้ดำเนินการผลิตบุคลากรด้านช่าง และครูช่างตลอดมา จนถึง พ.ศ. 2530 วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษาได้ขอให้กระทรวงศึกษาธิการพิจารณาขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตใช้ปรมาภิไธยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นชื่อวิทยาลัย¹¹⁵ และกระทรวงศึกษาธิการได้เห็นชอบในหลักการ จึงได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานตามที่วิทยาลัยเสนอ¹¹⁶ และในที่สุดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานชื่อว่า "สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล"¹¹⁷ วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษาได้ออกแบบเครื่องหมายราชการของสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล เป็นตราพระราชลัญจกรและพระมหาพิชัยมงกุฏ เป็นเครื่องหมายราชการ และได้มีหนังสือกราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต¹¹⁸ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตตามที่วิทยาลัยขอพระราชทานตราพระราช

¹¹³นางสมานจิตต์ บุญกุล, พระบรมครูช่าง วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา (กรุงเทพฯ: พิมพ์ที่โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2530), หน้า 43.

¹¹⁴"พระราชบัญญัติวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา พ.ศ. 2518", ราชกิจจานุเบกษา 92 (27 กุมภาพันธ์ 2518): หน้า 1-22.

¹¹⁵หนังสือวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา ที่ ศธ 1201/13412 ลงวันที่ 4 ธันวาคม 2530 ถึงปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.

¹¹⁶หนังสือกระทรวงศึกษาธิการ ที่ ศธ 1201/36011 ลงวันที่ 17 ธันวาคม 2530 จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ถึงราชเลขาธิการ.

¹¹⁷หนังสือสำนักราชเลขาธิการ ที่ รล 0003/16942 ลงวันที่ 15 กันยายน 2531 จากราชเลขาธิการ ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ.

¹¹⁸หนังสือวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา ที่ ศธ. 1201/12773 ลงวันที่ 15 ธันวาคม 2531 จากอธิการ ถึงราชเลขาธิการ.

ลัญจกร และพระมหาพิชัยมงกุฎ เป็นเครื่องหมายของสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล¹¹⁹ รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติแก้ไขชื่อสถาบันจากวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษาเป็นสถาบันเทคโนโลยีราชมงคลในเวลาต่อมา¹²⁰

2.17.2 กรมการฝึกหัดครู และวิทยาลัยครู กรมการฝึกหัดครูได้รับการสถาปนาเมื่อวันที่ 29 กันยายน 2497¹²¹ เพื่อรวมการฝึกหัดครู ซึ่งสังกัดอยู่ในหลายกรม เช่น กรมอาชีวศึกษา กรมพลศึกษา กรมมหาวิทยาลัย เข้าด้วยกัน ในระยะเริ่มต้นกรมการฝึกหัดครู มีโรงเรียนฝึกหัดครูอยู่ในสังกัดจำนวน 32 แห่ง ต่อมาได้ยุบ และโอนย้ายสังกัดไปบ้าง ดังนี้¹²²

1. โรงเรียนฝึกหัดครูจันทบุรี ยุบเลิก พ.ศ. 2500 และตั้งขึ้นใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2515
2. โรงเรียนฝึกหัดครูชัยนาท ยุบเลิก พ.ศ. 2499
3. โรงเรียนฝึกหัดครูตรัง ยุบเลิก พ.ศ. 2500

กรมการฝึกหัดครู นับจากวันที่ 29 กันยายน 2497 จนถึงปัจจุบัน มีวิทยาลัยครูจำนวน 36 แห่ง กระจายอยู่ทั่วประเทศ และทุกวิทยาลัย ผลิตบุคลากรประเภทเดียวคือ "ครู" และเปิดสอนหลักสูตรสูงสุดระดับ ป.กศ. สูง ทำให้ผลิตบุคลากรออกมาจำนวนมากในแต่ละปี ทำให้ครูระดับนี้มีจำนวนเกินความต้องการ กระทรวงศึกษาธิการได้ตราพระราชบัญญัติวิทยาลัยครู พ.ศ. 2518¹²³ เพื่อให้วิทยาลัยครูสามารถผลิตบัณฑิตในสาขาวิชาต่าง ๆ ได้ในระดับปริญญาตรี ต่อมาการผลิตบัณฑิตในวิทยาลัยครูเกินความต้องการของประเทศ รัฐบาลเห็นว่าวิทยาลัยครูแต่ละแห่งมีศักยภาพสูง ซึ่งอาจมีความสามารถพัฒนาเพื่อผลิตบุคลากรสาขาวิชาอื่น ๆ นอกจากครูได้ จึงได้

¹¹⁹หนังสือสำนักเลขาธิการ ที่ รล 0003/986 ลงวันที่ 18 มกราคม 2532 จากราชเลขาธิการ ถึงอธิการวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา.

¹²⁰"พระราชบัญญัติ เปลี่ยนชื่อวิทยาลัย เทคโนโลยีและอาชีวศึกษาเป็นสถาบัน เทคโนโลยีราชมงคล พ.ศ. 2532", ราชกิจจานุเบกษา 106 (18 สิงหาคม 2532): หน้า 9-11.

¹²¹"พระราชบัญญัติปรับปรุง กระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2497", ราชกิจจานุเบกษา (28 กันยายน 2497): 1-5.

¹²²เรื่องเดียวกัน. หน้า 34

¹²³"พระราชบัญญัติวิทยาลัยครู พ.ศ. 2518", ราชกิจจานุเบกษา 9 (27 กุมภาพันธ์ 2518): หน้า 23-43.

ตราพระราชบัญญัติให้วิทยาลัยครูสามารถผลิตบุคลากรสาขาวิชาอื่น ๆ ได้¹²⁴

ปัจจุบันวิทยาลัยครูต่าง ๆ ได้ขยายการผลิตบัณฑิต คือระดับปริญญาตรีแล้วทุกแห่งและขณะนี้หลายแห่งกำลังผลิตบัณฑิตสาขาวิชาอื่น ๆ ที่มีใช้บัณฑิตทางด้านการศึกษา รวมทั้งสิ้น 36 แห่ง¹²⁵ โดยแยกเป็นส่วนกลาง จำนวน 6 แห่ง และส่วนภูมิภาค จำนวน 30 แห่งดังนี้¹²⁶

ก. วิทยาลัยครูที่ตั้งอยู่ในส่วนกลาง

1. วิทยาลัยครูสวนสุนันทา
2. วิทยาลัยบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
3. วิทยาลัยครูจันทรเกษม
4. วิทยาลัยครูสวนดุสิต
5. วิทยาลัยครูพระนคร
6. วิทยาลัยครูธนบุรี

ข. วิทยาลัยครูที่ตั้งอยู่ในส่วนภูมิภาค

1. วิทยาลัยครูเพชรบุรีวิทยาลัยเกษตร ปทุมธานี
2. วิทยาลัยครูนครปฐม
3. วิทยาลัยครูยะลา
4. วิทยาลัยครูสงขลา
5. วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช
6. วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี
7. วิทยาลัยครูภูเก็ต
8. วิทยาลัยครูหมู่บ้านจอมบึง ราชบุรี
9. วิทยาลัยครูเพชรบุรี

¹²⁴ "พระราชบัญญัติวิทยาลัยครู (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2527", ราชกิจจานุเบกษา 101 (12 ตุลาคม 2527): หน้า 1-13.

¹²⁵ กรมฝึกหัดครู, ประวัติกรมและวิทยาลัยครู (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา 2517), หน้า 26-122.

¹²⁶ ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ ลงวันที่ 20 สิงหาคม 2517 เรื่องให้วิทยาลัยครูสังกัดกองการฝึกหัดครู.

10. วิทยาลัยครูกาญจนบุรี
11. วิทยาลัยครูเทพสตรี ลพบุรี
12. วิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา
13. วิทยาลัยครูพิบูลสงคราม พิษณุโลก
14. วิทยาลัยครูนครสวรรค์
15. วิทยาลัยครูกำแพงเพชร
16. วิทยาลัยครูเพชรบุรี
17. วิทยาลัยครูอุตรดิตถ์
18. วิทยาลัยครูเขียงราย
19. วิทยาลัยครูลำปาง
20. วิทยาลัยครูเชียงใหม่
21. วิทยาลัยครูอุตรธานี
22. วิทยาลัยครูเลย
23. วิทยาลัยครูสกลนคร
24. วิทยาลัยครูอุบลราชธานี
25. วิทยาลัยครูมหาสารคาม
26. วิทยาลัยครูนครราชสีมา
27. วิทยาลัยครูบุรีรัมย์
28. วิทยาลัยครูสุรินทร์
29. วิทยาลัยครูฉะเชิงเทรา
30. วิทยาลัยครูจันทบุรี

ลำดับที่ 7, 19, 27 ตั้งโดยประกาศกระทรวงศึกษาธิการ

ลงวันที่ 18 มิถุนายน 2514 ทั้งนี้ตั้งแต่วันที่ 9 มิถุนายน 2514

ลำดับที่ 6, 10, 15, 16, 18, 22, 28 ตั้งโดยประกาศ

กระทรวงศึกษาธิการ ลงวันที่ 14 กันยายน 2516 ทั้งนี้ตั้งแต่วันที่ 24 กันยายน 2516

2.18 สถาบันอุดมศึกษาในสังกัดกระทรวงกลาโหม

ปัจจุบันกระทรวงกลาโหม แบ่งส่วนราชการออกเป็น 5 ส่วน คือ

1. สำนักงานเลขานุการรัฐมนตรี
2. สำนักงานปลัดกระทรวง

3. กองบัญชาการทหารสูงสุด
4. กองทัพบก
5. กองทัพเรือ
6. กองทัพอากาศ

ในบรรดาส่วนราชการดังกล่าวข้างต้นนี้ มีกองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศเท่านั้น ที่มีโรงเรียนในสังกัด สามารถผลิตบุคลากรได้ถึงระดับปริญญาตรี¹²⁷ ซึ่งจะได้กล่าวโดยสังเขปดังนี้

2.18.1 โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ได้ก่อกำเนิดขึ้นในรัชกาลแห่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 5 สิงหาคม พุทธศักราช 2430 (ร.ศ. 106) แต่ในระยะเริ่มแรกได้เรียกชื่อโรงเรียนว่า "คะเต็ตสกูล" ส่วนนักเรียนเรียกว่า "คะเต็ต" ก่อนหน้านั้นมีนักเรียนนายร้อยอยู่ก่อนแล้ว เรียกว่า "คะเต็ต" ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นโรงเรียนทหารสราญรมย์และโรงเรียนนายร้อยทหารบกตามลำดับ

พ.ศ. 2476 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ตราข้อบังคับสำหรับทหารด้วยการจัดระเบียบการและกำหนดหน้าที่กระทรวงกลาโหมให้กรมยุทธศึกษาทหารบก เป็นหน่วยขึ้นตรงต่อคณะเสนาธิการทหารบก มีเจ้ากรมยุทธศึกษาทหารบก เป็นผู้บังคับบัญชา มีหน่วยขึ้นตรงต่อกรมยุทธศึกษาทหารบก คือ

1. โรงเรียนนายร้อยทหารบก มีหน้าที่ฝึกอบรมนักเรียนซึ่งจะเป็นนายทหารสัญญาบัตร เหล่าราบ ทหารม้า และนายตำรวจ
2. โรงเรียนเทคนิคมทหารบก มีหน้าที่ฝึกอบรมนักเรียนซึ่งจะเป็นนายทหารสัญญาบัตรเหล่าทหารปืนใหญ่ ทหารช่าง ทหารสื่อสาร ทหารอากาศ ทหารช่างแสง และช่างอากาศ
3. โรงเรียนเสนาธิการทหารบก มีหน้าที่ฝึกอบรมนายทหารสัญญาบัตรในศิลปวิทยาระดับสูงของทหาร
4. แผนกวิชาการ มีหน้าที่สอนวิชาทหาร
5. แผนกวิชาสามัญ มีหน้าที่สอนวิชาสามัญ

¹²⁷"พระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิทยาการทหาร พ.ศ. 2497",
ราชกิจจานุเบกษา 71 (9 มีนาคม 2497): 436-437.

6. แผนกอนุศาสนาจารย์ มีหน้าที่อบรมทหารเพื่อให้นักเรียน
อยู่ในศีลธรรม¹²⁸

โรงเรียนนายร้อยทหารบกผลิตนายทหารหลักสูตรใช้ระยะเวลา
ศึกษา 3 ปี¹²⁹ ส่วนโรงเรียนเทคนิทหารบก ผลิตนายทหารหลักสูตรใช้ระยะเวลาศึกษา 5 ปี¹³⁰
ได้ทำการผลิตจำนวน 9 รุ่น แล้วเลิกไป

สมัยประเทศไทยเกิดกรณีพิพาทอินโดจีน เมื่อ พ.ศ. 2483 จน
กระทั่งได้เกิดปะทะกับผู้ป่วนทางภาคใต้เมื่อ พ.ศ. 2484 ไทยต้องร่วมรบกับผู้ป่วน ทำให้เกิดการ
ขาดแคลนนายทหาร จอมพล ป. พิบูลสงคราม ขณะนั้นดำรงตำแหน่งผู้บังคับบัญชาการทหารบก จึง
ได้เปิดการศึกษาหลักสูตรใหม่ เรียกว่า "นักเรียนนายร้อยสำรองทหารบก" เมื่อวันที่ 15
เมษายน พ.ศ. 2485 ผลิตจำนวน 9 รุ่น เป็นหลักสูตร 1 ปี

วันที่ 1 มกราคม พุทธศักราช 2491 พระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการขนานนามโรงเรียนนายร้อยทหารบกในกระทรวง
กลาโหมว่า "โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า เขียนเป็นอักษรโรมันว่า Chulachomkiao
Royal Military Academy¹³¹ พร้อมทั้งเปลี่ยนหลักสูตรที่มีอยู่ทั้งหมดของโรงเรียนนายร้อย
พระจุลจอมเกล้าให้ทันสมัย โดยนำหลักสูตรโรงเรียนนายร้อยทหารบกสหรัฐอเมริกา (West
Point) มาใช้เป็นหลักสูตร 5 ปี การเรียนการสอนใช้ที่ตั้งเดิมที่ถนนราชดำเนินนอก และมีผู้จบ
การศึกษารุ่นแรกปี พ.ศ. 2497 ในปีนี้ได้มีพระบรมราชโองการกำหนดให้นักเรียนนายร้อยหลัก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

¹²⁸คำสั่งพิเศษ ศาลาว่าการกลาโหม เรื่อง เปลี่ยนแปลงการจัดกองทัพบก ลงวันที่
16 ธันวาคม 2476

¹²⁹ข้อบังคับกองทัพบก ว่าด้วยโรงเรียนนายร้อยทหารบก ที่ 9/9812/2480 มาตรา
1 ข้อ 7 ประวัติโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าฉบับครบรอบ 80 ปี, หน้า 179.

¹³⁰ข้อบังคับกองทัพบก ว่าด้วยโรงเรียนเทคนิทหารบก ที่ 10/9813/2480 มาตรา
1 ข้อ 7, หน้า 185.

¹³¹"ประกาศพระบรมราชโองการ ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล
อดุลยเดช คณะอภิรัฐมนตรี ในหน้าที่คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์", ราชกิจจานุเบกษา
65 (17 กุมภาพันธ์ 2491): 189.

สุตราหม่อมมีสิทธิได้รับปริญญา วท.บ. (ท.บ.)¹³² ซึ่งเดิมนับแต่ตั้งโรงเรียนนายร้อยทหารบก สำเร็จการศึกษาได้รับประกาศนียบัตรเท่านั้น

2.18.2 โรงเรียนนายเรือ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯให้จัดตั้ง "โรงเรียนนายเรือ" เมื่อวันที่ 15 เมษายน ร.ศ. 117 (พ.ศ. 2441) โดยมุ่งหมายว่าผู้ที่ศึกษาในโรงเรียนนี้สำเร็จแล้วจะได้รับพระราชทานแต่งตั้งให้มียศเป็นนายทหารเรือชั้นสัญญาบัตร โดยมีพลเรือโทกรมหมื่นปราบปรปักษ์ (พระองค์เจ้าจรจรัสวงศ์) เป็นผู้บัญชาการกรมทหารเรือ พลเรือโท พระยาชลยุทธโยธิน (Andre du Plessisde Richelieu) ชาติดนemark เป็น รองผู้บัญชาการ

เมื่อเริ่มตั้งตัวโรงเรียนยังไม่มี กรมทหารเรือได้ใช้เรือ พระที่นั่งมหาจักรี และเรือหลวงมรุธาวิสิทธิ์สวัสดิ์ เป็นสถานที่เล่าเรียน และได้ใช้เรือหลวงพาลี รั้งทวีป และเรือหลวงสุครีพครองเมืองเป็นที่เรียนเป็นครั้งคราว การเรียนอยู่ในบังคับของ นาวาโทไซเดอร์ลิน (Seiderlin) ชาติดนemark เป็นผู้บังคับการเรือและเป็นผู้บังคับการ โรงเรียนด้วย นับว่าเป็นผู้บังคับการโรงเรียนคนแรก

ร.ศ. 119 กรมทหารเรือเห็นว่าการใช้เรือหลวงมรุธา- วิสิทธิ์สวัสดิ์ไม่สะดวก จึงย้ายโรงเรียนนายเรือขึ้นบก โดยใช้ตึกที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเดิมที่สวนอนันตอุทยานธนบุรี และเมื่อนาวาโทไซเดอร์ลินได้ลาไป เยี่ยมบ้าน กรมทหารเรือได้มอบให้นายเรือเอกหม่อมไพชยนต์เทพ (ม.ร.ว.พิณ สนิทวงศ์ โอรสของพลเรือโท พระองค์เจ้าสาย สนิทวงศ์) รับตำแหน่งผู้บังคับการโรงเรียนนายเรือแทน นับเป็นคนไทยท่านแรกที่ เป็นผู้บังคับการโรงเรียนนายทหารเรือ

สวนอนันตอุทยานที่ใช้เป็นสถานที่เรียนของโรงเรียนนายเรือ ทหารเรือ เกิดความคับแคบเพราะนักเรียนมีจำนวนมากขึ้น ร.ศ. 121 (2445) โรงเรียน นายเรือจึงย้ายจากสวนอนันตอุทยานข้ามปากไปตั้งอยู่ที่พระตำหนักสุนันทาลัย ปากคลองตลาด (ที่ตั้งโรงเรียนราชนิติศาสตร์ปัจจุบัน) เป็นสถานที่พักชั่วคราว เพื่อรอการก่อสร้างโรงเรียนนายเรือ

¹³²"พระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการทหาร พ.ศ. 2497", มาตรา 3(1) ราชกิจจานุเบกษา 71 (9 มีนาคม 2497): 436.

ที่พระราชวังเดิม การก่อสร้างนั้นกรมทหารเรือได้ตั้งให้นาวาเอกพระราชสงคราม (กร หงสกุล) ผู้บัญชาการกรมทหารฝ่ายบก (กรมทหารมะโน) เป็นแม่กองเสร็จสมบูรณ์ เมื่อ ร.ศ. 122 (พ.ศ. 2446) จึงได้ย้ายที่พักนักเรียนนายเรือจากพระตำหนักสุนันทาลัยข้ามมาอยู่ที่พระราชวังเดิม

นักเรียนนายเรือสำเร็จการศึกษารุ่นแรก เมื่อ ร.ศ. 122 จำนวน 4 นาย กรมทหารเรือได้มีคำสั่งที่ 79/935 ลงวันที่ 18 มิถุนายน ร.ศ. 123 ให้ผู้สำเร็จจากโรงเรียนนายเรือ 4 นาย เข้ารับราชการกรมเรือกลและป้อม ตั้งแต่ 1 กรกฎาคม ร.ศ. 123 ในปีนี้เองที่กรมทหารเรือได้มีคำสั่งที่ 55/709 ลงวันที่ 2 มิถุนายน ร.ศ. 123 แบ่งนักเรียนนายเรือออกเป็น 2 ประเภท คือ นักเรียนประจำ ต้องพักอยู่ที่โรงเรียนนายเรือ และนักเรียนพิเศษอนุญาตให้เข้าไป เย็นกลับได้ แต่ต้องอยู่ในความปกครองของพระบรมวงศานุวงศ์หรือข้าราชการชั้นเสนาบดี หรือข้าราชการชั้นสูงในกรมทหารเรือ หลักสูตรที่สอนในโรงเรียนนายเรือสมัยนั้นเป็นหลักสูตร 4 ปี มาแต่ตั้ง จนถึง ร.ศ. 124 จึงได้ปรับหลักสูตรเป็นหลักสูตร 5 ปี

หลักสูตรใหม่นี้มีนักเรียนนายเรือสอบไล่ได้ตามหลักสูตรนี้เป็นคนแรก เมื่อวันที่ 26 มีนาคม ร.ศ. 125 (พ.ศ. 2449) ได้คะแนนเกียรตินิยมชั้นเอก สามารถนำเรือเดินในทะเลลึกได้เป็นคนแรกคือ นนร. ศรี กมลนาวิณ และเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรปเมื่อ ร.ศ. 126 โดยเรือพระที่นั่งจักรีไปยังสิงคโปร์เพื่อถ่ายลงเรือเยอรมันนั้น นายทหารเรือศรี กมลนาวิณ เป็นผู้ประจำที่สะพานเดินเรือ ต่อมาได้รับพระราชทานยศเป็นพลเรือโทพระยาราชวังสัน)

พ.ศ. 2467 ถึงปลาย พ.ศ. 2470 โรงเรียนนายเรืองดรับนักเรียน เนื่องจากเศรษฐกิจของประเทศไม่ดี

พ.ศ. 2468 โรงเรียนนายทหารเรือ ได้เปลี่ยนแปลงกลับไปใช้ชื่อ "โรงเรียนนายเรือ" เพราะเกิดมีโรงเรียนนายทหารเรือขึ้น เพื่อรับนายทหารชั้นเรือเอกเข้าศึกษา

พ.ศ. 2471 เริ่มรับนักเรียนที่สำเร็จชั้นมัธยม 8 แผนกวิทยาศาสตร์ เข้าเป็นนักเรียนนายเรือรุ่นแรก จำนวน 8 นาย

วันที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2498 ตำแหน่งผู้บังคับบัญชาการได้เปลี่ยนเรียกใหม่ว่า "ผู้บัญชาการโรงเรียนนายเรือ"

ในปี พ.ศ. 2498 โรงเรียนนายเรือได้ปรับปรุงหลักสูตร
ครั้งใหญ่โดยปรับหลักสูตรของพรรคต่าง ๆ ในโรงเรียนที่มีระยะเวลาการศึกษาแตกต่างกัน คือ 5,
4, 3 ปี เป็น 5 ปีหมดทุกพรรค โดยใช้หลักสูตรโรงเรียนนายเรือแอนนาโบลิสของสหรัฐอเมริกา
เป็นหลัก และนักเรียนเมื่อจบการศึกษาเดิมได้รับประกาศนียบัตรก็จะได้รับปริญญา วท.บ.
(ทร.)¹³³ แทน

โรงเรียนนายเรือได้มีที่ตั้งถาวรที่ป้อมเสื่ออ่อนเล็บ (ที่ตั้ง
ปัจจุบัน) ด้วยความคิดริเริ่มของพลเรือเอกสวัสดิ์ ภูติอนันต์ ผู้บัญชาการทหารเรือ (อดีตผู้บังคับ-
บัญชาการโรงเรียนนายเรือสร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2506 และได้ทำพิธีเปิดเมื่อวันที่ 23
กันยายน พ.ศ. 2507

2.18.3 โรงเรียนนายเรืออากาศ

นับแต่ได้มีการจัดตั้งกองทัพอากาศขึ้นเมื่อวันที่ 27 มีนาคม
พ.ศ. 2457 ณ ตำบลคอนเมือง บางเขน กรุงเทพมหานคร กองทัพอากาศต้องคัดเลือกนายทหาร
เพื่อเป็นศิษย์การบินจากโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า โรงเรียนนายเรือ โรงเรียนนายร้อย
สำรองทหารบก จากมหาวิทยาลัย และวิทยาลัยต่าง ๆ เรื่อยมาจนถึง พ.ศ. 2493 นาวาอากาศ
โท หะริน หงสกุล รองเจ้ากรมยุทธศึกษาทหารอากาศ ได้เสนอโครงการจัดตั้งโรงเรียนนายเรือ
อากาศต่อเจ้ากรมยุทธศึกษาทหารอากาศ และโครงการได้ผ่านการพิจารณาเป็นลำดับจนถึง
พลอากาศเอกฟื้น รณนภากาศ ฤทธาคนี ผู้บัญชาการทหารอากาศในขณะนั้นได้พิจารณาแล้วเห็นชอบ
ด้วยกับโครงการนี้ จึงได้เสนอโครงการไปตามลำดับชั้นเพื่อขออนุมัติต่อคณะรัฐมนตรีต่อมาคณะ
รัฐมนตรีได้ประชุมมีมติรับหลักการ เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2495 จนถึงวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ.
2495 จึงได้มีการแต่งตั้งให้นาวาอากาศเอกละ เชิง ปิ่นสุวรรณ เป็นผู้บังคับการโรงเรียนนายเรือ
อากาศคนแรก¹³⁴

¹³³ "พระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการทหาร พ.ศ. 2497", มาตรา
3(2) ราชกิจจานุเบกษา 71 (9 มีนาคม 2497) : 436.

¹³⁴ กองทัพอากาศ, 25 ปี นายเรืออากาศ 7 พฤษภาคม 2521 (กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2521): 44.

โรงเรียนนายเรืออากาศได้ทำพิธีเปิดโรงเรียนเมื่อวันที่ 7

พฤษภาคม พ.ศ. 2496 โดยมีพลอากาศเอก หลวงเชิด วุฒากาศ รองผู้บัญชาการทหารอากาศ เป็นประธานพิธีเปิด มีนักเรียนรุ่นแรก 30 คน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระราชทานธงไชยเฉลิมพลแก่โรงเรียนนายเรืออากาศเมื่อวันที่ 15 มกราคม 2497 ในขณะที่เริ่มก่อตั้งโรงเรียนนายเรืออากาศยังไม่มีที่ตั้งถาวร จนถึงวันที่ 5 สิงหาคม 2500 จึงได้มีพิธีวางศิลาฤกษ์ โรงเรียนนายเรืออากาศที่บริเวณ กม.24-25 ถนนพหลโยธิน ที่ตั้งในปัจจุบัน โดยมีพลอากาศเอก พัน รณภากาศ ฤทธาคนี ผู้บัญชาการทหารอากาศเป็นประธาน หลักรัฐธรรมนูญโรงเรียนนายเรืออากาศเป็นหลักสูตร 5 ปี เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว จะได้รับปริญญา วท.บ. (ทอ.)¹³⁵

2.19 สถาบันอุดมศึกษาในสังกัดกระทรวงมหาดไทย

กระทรวงมหาดไทยมีสถาบันอุดมศึกษาในสังกัดเพียงแห่งเดียวคือ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ กรมตำรวจ เพื่อผลิตนายตำรวจออกไปรับราชการในกรมตำรวจ ตั้งมีประวัติต่อไปนี้

1. โรงเรียนนายร้อยตำรวจ

โรงเรียนนายร้อยตำรวจจัดตั้งขึ้น เป็นครั้งแรกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แรกเริ่มตั้งที่จังหวัดนครราชสีมา และได้มีการย้าย มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเป็นระยะ ๆ แบ่งออกได้เป็น 7 สมัยคือ

- สมัยที่ 1 โรงเรียนนายร้อยตำรวจภูธร ประชัญณรงค์ จังหวัดนครราชสีมา (พ.ศ.2444-2446)
- สมัยที่ 2 โรงเรียนนายร้อยตำรวจภูธร ห้วยจรเข้มะ จังหวัดนครปฐม (พ.ศ.2447-2458)
- สมัยที่ 3 โรงเรียนนายหมวด คลองไผ่สิงห์โต กรุงเทพมหานคร (พ.ศ.2459-2463)
- สมัยที่ 4 โรงเรียนนายร้อยตำรวจภูธรห้วยจรเข้มะ จังหวัดนครปฐม (พ.ศ.2464-2467)

¹³⁵ "พระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาทหาร พ.ศ. 2497" มาตรา 3(3) ราชกิจจานุเบกษา 71 (9 มีนาคม 2497) : 437.

สมัยที่ 5 โรงเรียนนายร้อยทหารบก (ยศ.) กรุงเทพมหานคร
(พ.ศ. 2477-2488)

สมัยที่ 6 โรงเรียนนายร้อยตำรวจปทุมวัน กรุงเทพมหานคร
(พ.ศ. 2489-2498)

สมัยที่ 7 โรงเรียนนายร้อยตำรวจ อำเภอสามพราน
จังหวัดนครปฐม (พ.ศ. 2499-ปัจจุบัน)¹³⁶

ในปี พ.ศ. 2499 โรงเรียนนายร้อยตำรวจได้รับหลักสูตร
จากเดิมที่สอน 3 ปี เป็นหลักสูตร 4 ปี ซึ่งตรงกับนักเรียนนายร้อยตำรวจรุ่นที่ 10 จบการศึกษา
ในปี พ.ศ. 2500

เมื่อ พ.ล. ค. อ. ประจวบ สุนทรางกูร ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรม
ตำรวจ เมื่อ พ.ศ. 2517 พ.ล. ค. ท. วิฑูรย์ ยะสวัสดิ์ ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยอธิบดีตำรวจ ได้ดำเนินการ
เสนอร่างกฎหมายเพื่อให้โรงเรียนนายร้อยตำรวจมีอำนาจประสาทปริญญารัฐประศาสนศาสตร
บัณฑิต ผ่านกระทรวงมหาดไทย ในที่สุดรัฐบาลสมัย ศาสตราจารย์ สฤษดิ์ ธรรมาภักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี
ได้เห็นชอบในหลักการได้เสนอสภานิติบัญญัติให้พิจารณาร่างกฎหมายดังกล่าว และในที่สุด
ก็สามารถประกาศใช้เป็นกฎหมายทำให้นักเรียนนายร้อยตำรวจมีสิทธิรับปริญญา รัฐประศาสนศาสตร
บัณฑิต เรียกโดยย่อว่า รบ. (ตร)¹³⁷ ในการนี้สภาการศึกษาโรงเรียนนายร้อยตำรวจได้มีมติ
อนุมัติปริญญาย้อนหลังให้ถึงนักเรียนนายร้อยตำรวจ รุ่น 10

2.20 สถาบันอุดมศึกษาที่จัดตั้งขึ้นเป็นพิเศษ

ประเทศไทยได้อนุญาตให้มีการจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาระหว่าง
ประเทศขึ้นในประเทศไทย 1 แห่งคือ

2.20.1 สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย

สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย (Asian
Institute of Technology) หรือที่เรียกกันโดยย่อว่า A.I.T. จัดตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกในปี
พ.ศ. 2502 มีฐานะเป็นบัณฑิตวิทยาลัยวิศวกรรมศาสตร์ขององค์การ สปอ. (SEATO) อยู่ในเครือ

¹³⁶ กรมตำรวจ, อนุสรณ์ 80 ปี ร.ร. นายร้อยตำรวจ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษร
สมัย, 2524), หน้า 189.

¹³⁷ "พระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการตำรวจ พ.ศ. 2517", มาตรา 3.
ราชกิจจานุเบกษา 91 (9 สิงหาคม 2517) : 2.

ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย¹³⁸ ต่อมาใน พ.ศ.2510 จึงได้แยกตัวออกมาจากองค์การ สปอ. จัดตั้งขึ้น เป็นสถาบันอิสระไม่อยู่ใน เครือของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใช้ชื่อว่า "สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย" โดยได้มีการจัดทำความตกลงระหว่างรัฐบาลไทย กับ องค์การ สปอ. รับรอง สถานะและวัตถุประสงค์ของสถาบันฯ และในโอกาสเดียวกันนั้น รัฐบาลไทยก็ได้ตราพระราชบัญญัติคุ้มครองการดำเนินงานของสถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย พ.ศ. 2510 พร้อมทั้งประกาศกฎบัตรของสถาบันฯ ในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2510

พระราชบัญญัติคุ้มครองการดำเนินงานของสถาบันฯ

พ.ศ. 2510 นี้ ได้ให้การรับรองฐานะของสถาบันฯ เป็นนิติบุคคล ให้สถาบันฯ ได้รับยกเว้นจากการปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยโรงเรียนราษฎร์ และกฎหมายว่าด้วยวิทยาลัยเอกชน (ขณะนั้นรวมอยู่ในกฎหมายว่าด้วยสภาการศึกษาแห่งชาติ) ยกเว้นภาษีอากรต่าง ๆ โดยเฉพาะอากรขาเข้า และภาษีการค้า ภาษีเทศบาล สำหรับวัตถุประสงค์ที่สถาบันฯ นำเข้ามาในราชอาณาจักร เพื่อการศึกษา และวิจัย และยกเว้นข้อจำกัดตามกฎหมายว่าด้วยคนเข้าเมืองหลายประการให้แก่ คณะกรรมการ พนักงาน อาจารย์ และนักศึกษาของสถาบันฯ พระราชบัญญัตินี้มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเป็นผู้รักษาการ¹³⁹

วัตถุประสงค์สำคัญของสถาบันฯ คือ มุ่งสนองความต้องการทางเทคโนโลยีที่จำเป็นสำหรับภูมิภาคเอเชีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการศึกษาและวิจัย สาขาวิศวกรรมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และสาขาวิชาอื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่อง กล่าวอีกนัยหนึ่งสถาบันฯ มีวัตถุประสงค์ในอันที่จะสนองความต้องการของภูมิภาคเอเชียใน 2 เรื่องใหญ่ ๆ คือ (1) ผลิตรักษาบุคคลที่มีศักยภาพและความชำนาญพิเศษ (2) เป็นศูนย์รวมเพื่อการถ่ายทอดและพัฒนาเทคโนโลยี สถาบันฯ ได้ดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้ โดยการจัดการกิจกรรมทางวิชาการดังต่อไปนี้

- การศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทและปริญญาเอก หรืออนุปริญญาและประกาศนียบัตร

¹³⁸ "พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งบัณฑิตวิทยาลัยวิศวกรรมศาสตร์ สปอ. พ.ศ. 2502", ราชกิจจานุเบกษา 76 (1 สิงหาคม 2502) : 8-11.

¹³⁹ "พระราชบัญญัติคุ้มครองการดำเนินงานของสถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย พ.ศ. 2510", ราชกิจจานุเบกษา 84 (23 พฤศจิกายน 2510) : 1-5.

- การวิจัยโดยนักศึกษา คณาจารย์ และพนักงานวิจัย เพื่อแก้ปัญหาทางเทคโนโลยี
- การจัดรายการทางวิชาการอื่น ๆ การสัมมนา การอบรมหลักสูตรระยะสั้น และการประชุมทางวิชาการ

กิจกรรมทางวิชาการดังกล่าวนี้ ดำเนินไปโดยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ แผนกวิชา 10 แผนก โครงการสหวิทยา 2 โครงการ และศูนย์วิชาการ 6 ศูนย์ สถาบันฯ เป็นชุมชนนานาชาติที่รวมเอาคณาจารย์ และนักวิจัยจาก 25 ประเทศ มาร่วมกันทำงาน เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ในวิทยาการ เทคโนโลยีที่ก้าวหน้าทันสมัย

2.21 สถาบันอุดมศึกษาที่จัดการโดยคณะสงฆ์

สถาบันอุดมศึกษาที่จัดการโดยคณะสงฆ์ที่เป็นรูป เป็นร่าง เรียกว่า เป็นสถาบันการศึกษาได้ เริ่มมา เป็นเวลานาน เคียงคู่กับสถาบันอุดมศึกษาฝ่ายพลเรือน และ เกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีพระราชดำริที่จะตั้งราชวิทยาลัยตั้งได้กล่าวไว้ในตอนต้น ปัจจุบันสถาบันอุดมศึกษาฝ่ายสงฆ์มี 2 แห่ง คือ

2.21.1 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นสถาบันอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ซึ่งถือกำเนิดมาจาก "มหาธาตุวิทยาลัย" ตั้งอยู่ในบริเวณวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มหาธาตุวิทยาลัย เปิดสอนครั้งแรก เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน ร.ศ. 108 (พ.ศ. 2432)¹⁴⁰ การเปลี่ยนชื่อจากมหาธาตุวิทยาลัย เป็นมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นพระราชประสงค์แห่งองค์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อ เมื่อวันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2439 ทั้งนี้ เนื่องมาจากสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สวรรคตเมื่อ พ.ศ. 2437 ทรงมีพระราชดำริสร้างถาวรวัตถุในงานออกพระเมรุไว้เป็นอนุสรณ์ในวัด จึงโปรดฯ ให้ช่างออกแบบก่อสร้าง "สังฆิเสนาสน์ราชวิทยาลัย" ขึ้นในวัดมหาธาตุด้านหน้าติดกับท้องสนามหลวง เพื่อใช้เป็นสถานศึกษา "พระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูง" แต่ภิกษุสามเณร คู่กับ "มหาธาตุวิทยาลัย" แต่ปรากฏว่า

¹⁴⁰ จางงศ์ ทองประเสริฐ, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2532), หน้า 5.

เมื่อมีงานออกพระ เมรุ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร ใน พ.ศ. 2443 การก่อสร้าง "สังฆมเสนาสน์ราชวิทยาลัย" ก็ยังไม่เสร็จ อาจเป็นไปได้ว่าในสมัยนั้น อยู่ในสมัยปฏิรูปการศึกษา ความสนใจส่วนใหญ่มุ่งไปที่การศึกษาของชาวบ้าน¹⁴¹ สังฆมเสนาสน์ราชวิทยาลัย นั้น สร้างเสร็จในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริ เห็นว่าสมควรที่จะสร้างหอพระสมุด สร้างเสร็จเปิดใช้เมื่อ พ.ศ. 2459

นับแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัวทรงโปรดฯให้สถาปนามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อวันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2439 เป็นตัวการจัดการศึกษา มิได้ดำเนินการศึกษาในระดับอุดมศึกษาหรือระดับมหาวิทยาลัยตาม พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพิ่งมาดำเนินการศึกษาในรูปแบบ มหาวิทยาลัยเมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2490 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงถือเอาวันที่ 18 กรกฎาคม ของทุกปี เป็นวันอนุสรณ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้เป็นกำลังสำคัญทำให้เกิดวันนี้ ขึ้น ฝ่ายสงฆ์ได้แก่ พระพิมลธรรม (ช้อย ฐานทัตเถระ) อธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุ ฝ่ายคฤหัสถ์ ได้แก่ หลวงวิจิตรวาทการ และนายสุกิจ นิมมานเหมินทร์¹⁴²

ผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้รับปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ปฏิบัติภารกิจ อบรมสั่งสอนพระภิกษุ สามเณร เรื่อยมาจนถึง พ.ศ. 2512 มหาเถรสมาคมได้มีมติให้มีคำสั่ง มหาเถรสมาคม 2 ฉบับ คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. เรื่องการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ พ.ศ. 2512 ประกาศ ณ วันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2512

2. เรื่องสภาการศึกษาของคณะสงฆ์ พ.ศ. 2512 ประกาศ ณ วันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2512 ทำให้มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีระบบ การบริหารงานสัมพันธ์กับกิจการทั่วไปของคณะสงฆ์ไทยโดยสมบูรณ์และชัดเจน

¹⁴¹ "ประกาศพระราชปรารภในการก่อพระฤกษ์สังฆมเสนาสน์ราชวิทยาลัย", ราชกิจจานุเบกษา 13 (20 กันยายน ร.ศ. 115) : 265-268.

¹⁴² ชาย โพธิ์สีดา, มหาวิทยาลัยสงฆ์ในสังคมไทย การศึกษาบทบาทของ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ หสน. สหประชาพาณิชย์, 2522), หน้า 42.

และในปี พ.ศ. 2527 รัฐบาลได้เสนอ

พระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการทางพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2527 รับรอง
ผู้สำเร็จเปรียญธรรม 9 ประโยค พุทธศาสตรบัณฑิต จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ
ศาสนศาสตรบัณฑิต จากมหาหมกุฏราชวิทยาลัย มีฐานะปริญญาศรี¹⁴³

2.21.2 มหาหมกุฏราชวิทยาลัย

มหาหมกุฏราชวิทยาลัย เป็นสถาบันอุดมศึกษา
ของคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย ได้เริ่มการวางรากฐานมาแต่สมัยที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า-
เจ้าอยู่หัว เสด็จทรงพระผนวชอยู่วัดบวรนิเวศ ทราบว่าสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา
วชิรญาณวโรรส ได้ทรงเป็นปฐมบูรพาจารย์แห่งพระสังฆคัณฐธรรมยุติกนิกายได้ทรงจัดตั้งสถาบันการ
ศึกษาทางพระพุทธศาสนาฝ่ายธรรมยุติกนิกายขึ้นที่วัดบวรนิเวศ เพื่อเป็นสถานศึกษาเล่าเรียนของ
พระภิกษุสามเณร เพื่อเป็นสถานศึกษาวิชาของชาติและต่างชาติสำหรับกุลบุตรและ เพื่อเป็นสถาน
จัดการสั่งสอนพระพุทธศาสนา

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มี
พระบรมราชานุญาตให้พระเถรานุเถระในธรรมยุติกนิกายจัดตั้งมหาหมกุฏราชวิทยาลัยขึ้น เมื่อวันที่ 1
ตุลาคม ร.ศ.112 (พ.ศ.2436) และรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์¹⁴⁴ โดยตั้งอยู่ภายใน
วัดบวรนิเวศวิหาร

การดำเนินการจัดการศึกษาจัดในรูปแบบ

กรรมการ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ครั้งทรงดำรงพระยศเป็นพระเจ้า
น้องยาเธอ กรมหมื่นฯ เป็นสภานายกกรรมการพระองค์แรก¹⁴⁵ ปัจจุบันสมเด็จพระสังฆราช
สมเด็จพระญาณสังวร เป็นนายกกรรมการ

¹⁴³ "พระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการทางพระพุทธศาสนา พ.ศ.
2527", มาตรา 4 ราชกิจจานุเบกษา 101 (8 ตุลาคม 2527) : 5.

¹⁴⁴ มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ประวัติมหาหมกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์
(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, 2521), : 13.

¹⁴⁵ เรื่องเดียวกัน. หน้า 15

ผู้สำเร็จการศึกษาจากมหามกุฏราชวิทยาลัย

ได้รับปริญญาศาสนศาสตรบัณฑิต การจัดการศึกษาของมหามกุฏราชวิทยาลัยดำเนินมาด้วยความ
ราบรื่นตลอดมา จนถึง พ.ศ. 2512 มหาเถรสมาคมได้มีมติให้มีคำสั่งมหาเถรสมาคม 2 ฉบับ
รับรองการศึกษาของมหามกุฏราชวิทยาลัย และ พ.ศ. 2527 รัฐบาลได้เสนอพระราชบัญญัติ
กำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการทางพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2527 ตามที่ได้กล่าวไว้ในประวัติ
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY